

UCLL
HOGESCHOOL

HANDELINGSKADER

“Omgaan met online risico’s vanuit het denkkader emotionele ontwikkeling”

AUTEURS

Pieter Frederix, Nathalie Droogmans & Tom Vandries

Handelingskader "Omgaan met online risico's vanuit het denkkader emotionele ontwikkeling"

Auteurs: Pieter Frederix, Nathalie Drooghmans & Tom Vandries

Inhoudsopgave

Inleiding handelingskader	5
Fase 1: Eerste Adaptatiefase.....	10
Fase 2: Eerste Socialisatiefase	20
Fase 3: Eerste Individuatiefase	31
Fase 4: Eerste Identificatiefase	42
Fase 5: Realiteitsbewustwording.....	53

1 Inleiding handelingskader

Het internet en sociale media maken vandaag de dag inherent deel uit van ons dagdagelijks bestaan, en spelen een niet te onderschatten rol in de leefwereld van jongeren – en daarbij horen zeker ook de kwetsbare jongeren. Het voorzien van begeleiding op maat voor jongeren met een disharmonisch emotioneel ontwikkelingsprofiel is voor vele ondersteuners en jeugdhulpverleners een ware uitdaging. In de ‘echte wereld’ is er al een waaier aan uitdagingen voor deze doelgroep efficiënt te omkaderen, maar in de online wereld zijn deze uitdagingen nog eens ettelijke malen groter.

Uit onderzoek van Chiner, Gómez-Puerta en Cardona-Moltó (2017) blijkt dat meer dan de helft van de begeleiders zich niet voorbereid voelt om dit ook effectief te begeleiden en het dan ook nog eens efficiënt aan te pakken. Ondersteuning op vlak van technologie, internetgebruik en sociale media wordt door begeleiders nog vaak ervaren als een last en ze voelen zich incompetent om deze ondersteuning aan te kunnen bieden (van der Waal, 2018). Kennisnet (2014) wijst erop dat er onvoldoende voorlichtingsmateriaal is voor deze specifieke doelgroep. Vanuit zowel onderzoek (Kennisnet, 2014; Vandoninck, 2016; Vergeer & Nikken, 2015; Van der Geest, Roctus, & Tas, 2014) als de praktijk blijkt de nood om mediagebruik bij kwetsbare jongeren meer gedifferentieerd te kunnen ondersteunen.

Voor deze doelgroep van kwetsbare jongeren bestaan er nog weinig concrete, practice-based evidence of handvaten met een focus op de online risico's. Deze publicatie wil een antwoord te bieden op voorgaande problematiek: dit doen we door het ontwikkelen van een praktisch bruikbaar handelingskader voor begeleiders van jongeren met een disharmonische emotionele ontwikkeling, met de focus op online risico's.

Dit uitgebreid handelingskader kwam tot stand via actieonderzoek, waarbij we aan deze in het werkveld bestaande nood tegemoet komen: ons handelingskader biedt een structuur om risicovol sociaal mediagebruik preventief te vermijden of curatief te begeleiden. De gebruikte methode hiervoor is de consultteam-methodiek, waarvan je in een andere publicatie de methodiekfiche terug kan vinden met bijhorende uitleg over de werking ervan.

In dit uitgebreide naslagwerk kan je concrete handvaten terug vinden, gebaseerd op de vijf fasen van Emotionele Ontwikkeling (EO) van Došen. De invloed van media op socio-emotionele ontwikkeling is al meermaals onderzocht (Napier, 2013; Van Evra, 2004). In dit handelingskader vertrekken we echter van de invloed van (de fase van) emotionele ontwikkeling op het (risicovol) onlinegedrag. De emotionele ontwikkeling in kaart brengen is noodzakelijk voor een goede beeldvorming en om het gedrag van jongeren correct te kaderen (Došen, 2014).

Om de link tussen de EO en ons handelingskader met strategieën te maken, geven we allereerst een korte inleiding. Elke fase wordt geïllustreerd met een passende cartoon door Arnout Fierens, www.arnulf.be. Per fase werkten we daarna verschillende luiken uit: een korte beschrijving van de fase, de link met de algemene digitale ontwikkeling om daarna te eindigen bij de concrete handelingsstrategieën. Deze strategieën zijn zowel in tekstvorm als in een overzichtelijke tabel uitgewerkt.

Tot slot werkten we vanuit de focus op twee concrete online risico's (agressie en seksualiteit) een aantal themapagina's uit. Daarin bekijken we elk thema vanuit de EO – bril en geven duiding bij het thema, samen met concrete handvaten. Deze thema-pagina's kan je terugvinden in een andere publicatie.

KWETSBARE JONGEREN ONLINE?

Uit onderzoek blijkt dat kwetsbare jongeren (waaronder jongeren met ontwikkelingsstoornissen, gedrags- en emotionele problemen en verstandelijke beperkingen) interesse tonen in digitale technologie (Alper, 2014; Vandries & Nijs, 2016), maar tegelijk ook meer geconfronteerd worden met online risico's zoals cyberpesten en victimisatie (Calis, 2014). Personen met een beperking zijn vaker slachtoffer van cyberpesten, online intimidatie en online sexting (Apestaartjaren, 2018; Alhaboby, al-Khateeb, Barnes, & Short, 2016). Daarnaast ondervinden zij ook meer invloed van online risico's (Livingstone & Palmer, 2012). Jongeren die offline kwetsbaar zijn, zijn dat dus ook online.

De impact van contact met online risico's is voor deze groep groter (Bonanno, 2004; Campbell-Sills, Cohan, & Stein, 2006; Masten, 2001; Nikken, Berns, & van Beekhoven, 2018). Een groot aantal risico- en kwetsbaarheidsfactoren geven de online ervaringen van jongeren vorm, en dit wordt gemedieerd door de manieren waarop jongeren zich emotioneel en cognitief ontwikkelen in termen van hun identiteitsbehoeften, sociale relaties en behoefte aan ondersteuning (Livingstone, Davidson, & Bryce, 2017).

Kwetsbare jongeren zijn makkelijker te beïnvloeden, gevoeliger voor verslaving, maar ook gevoeliger voor afwijzing en manipulatie. Een rapport van Kennisnet (2014) geeft aan dat 80% van de huidige problemen met licht verstandelijk beperkte jongeren verband houdt met hun sociale mediagebruik: ze hebben moeilijkheden met het vinden van een geschikte copingstrategie waardoor ze langer afwachtend blijven en een situatie sneller kan escaleren (Vandoninck, 2016). Deze kwetsbare jongeren worden vaak (semi-)residentieel ondersteund door de jeugdzorg. Om aan de hulpvraag van deze jongeren tegemoet te komen, is het noodzakelijk dat organisaties die hen ondersteunen de juiste handvaten hebben om met deze (digitale) problemen om te gaan.

HET KADER VAN EMOTIONELE ONTWIKKELING IN EEN NOTENDOP

Cognitieve ontwikkeling vs. Emotionele ontwikkeling

Emotionele ontwikkeling bij kwetsbare jongeren is een belangrijk thema waar steeds meer aandacht aan besteed wordt, zowel binnen VAPH als IJH. Uit onderzoek (Claes et al., 2012) blijkt dat de emotionele en cognitieve ontwikkeling niet altijd aan hetzelfde tempo verlopen. Cognitieve ontwikkeling is de verstandelijke begaafdheid die wordt uitgedrukt in IQ-scores. Dit onderscheidt zich van emotionele ontwikkeling, namelijk de manier waarop mensen de wereld om zich heen beleven, ervaren en inschatten. Emotionele intelligentie zijn de vaardigheden die ten grondslag liggen aan het op de juiste manier inschatten, evalueren, uitdrukken en reguleren van emoties.

Disharmonische ontwikkeling – implicaties voor ondersteuning

Voor een evenwichtige ontwikkeling is het belangrijk dat de twee vormen van intelligentie parallel ontwikkelen. Wanneer dit niet zo is, kan de interactie met de omgeving moeizamer verlopen of kunnen er spanningen ontstaan. Als dit escaleert, kunnen er zelfs psychische problemen en gedragsproblematieken voorkomen. Bij kwetsbare jongeren, zoals jongeren met een verstandelijke beperking of gedrags- en emotionele problemen, moet men waakzaam zijn voor mogelijke discrepanties. De begeleiding en stimulering van deze jongeren moet zich zowel richten op de cognitieve aspecten als op de emotionele ontwikkeling én eventuele discrepanties, omdat het samenspel van beiden bepalend kan zijn voor de kwaliteit van leven.

Indien de ontwikkeling van de cognitieve en emotionele intelligentie niet gelijk loopt, spreekt men van een disharmonische ontwikkeling. Bij een aanpak die te veel gericht is op de cognitieve ontwikkeling, bestaat de kans dat het emotionele niveau nog verder daalt door overschatting. Het volgende voorbeeld licht dit toe:

Jenneke is 18 jaar en zou graag alleen willen gaan wonen. Volgens haar kalenderleeftijd moet dit prima kunnen. Wanneer we echter haar emotionele ontwikkeling inschalen, merkt de begeleiding dat zij op emotioneel niveau gelijk loopt aan een kind met lagere schoolleeftijd. Door Jenneke alleen te laten wonen, kan het zijn dat zij omwille van dit grote verschil in ontwikkeling extra spanningen gaat ervaren.

Het is belangrijk om dit mee te nemen en de begeleiding af te stemmen op emotioneel functioneren van die persoon. Het samenspel van de emotionele ontwikkeling en de cognitieve aspecten moet vertaald worden in een ‘aanpak op maat’ voor de desbetreffende jongere en zijn/haar omgeving. We beogen met dit handelingskader een aantal handvaten te formuleren die gebruikt kunnen worden in dit maatwerk.

Topje van de ijsberg

Gedrag is de observeerbare uiting van de onderliggende emoties, maar het is slechts het ‘topje van de ijsberg’ (Afbeelding 1). Boven het water ligt alles wat we via onze zintuigen kunnen waarnemen, bv. gedrag of symptomen. Het grootste stuk van de ijsberg zit onder water en kunnen we niet zien: dit is de emotionele ontwikkeling en andere niet waarneembare symptomen (pijn, specifieke beperkingen, stressoren en trauma,..). Hierin bevindt zich de kern van hetgeen de cliënt drijft.

Als we rekening willen houden met de volledige ijsberg, dan houdt dit in dat een breed beeld gevormd moet worden van de cliënt en dat er verder gekeken wordt dan naar wat zich enkel maar op de oppervlakte bevindt. Hetzelfde gedrag heeft verschillende oorzaken, afhankelijk van het emotionele ontwikkelingsniveau. Bijvoorbeeld: zowel An als Jef verspreiden online haatberichten. An doet dit om de grenzen van het haar begeleiders af te tasten omdat ze weet dat dit niet mag, Jef doet dit omdat hij zich wil profileren binnen zijn vriendengroep.

Afbeelding 1

Online risico's bij jongeren met een disharmonisch profiel

Jongeren die offline kwetsbaar zijn, zijn dat ook online. Kwetsbare jongeren, waaronder jongeren met ontwikkelingsstoornissen, gedrags- en emotionele problemen en verstandelijke beperkingen, tonen interesse in digitale technologie. Tegelijk worden zij ook meer geconfronteerd met online risico's zoals cyberpesten en online seksueel grensoverschrijdend gedrag. Jongeren met een beperking zijn vaker slachtoffer van cyberpesten, online intimidatie en online sexting. Zij zijn makkelijker te beïnvloeden, gevoeliger voor verslaving, gevoeliger voor afwijzing en manipulatie. Dit valt te verklaren door het feit dat deze jongeren vaker een disharmonisch ontwikkelingsprofiel hebben, en zich op emotioneel niveau dus lager bevinden dan op cognitief niveau. Willen we het gedrag bij online risico's bij deze jongeren aanpakken, dan moeten we kijken op welke niveau van emotionele ontwikkeling deze jongere zich bevindt en daar onze begeleidingsaanpak op afstemmen.

Vier continuïms

Om het online gedrag van de cliënten te begeleiden en te omkaderen, maken we een onderscheid tussen vier verschillende handelingsstrategieën die aangepast zijn aan het emotionele ontwikkelingsniveau. We baseerden ons hiervoor op de indeling van De Neve & Marrecau (Claes et.al., 2012). In het handelingskader maken we gebruik van deze vierdeling en willen we duiden dat de cliënt zich niet altijd in het ene of andere uiterste bevindt. Hij of zij bevindt zich vaak binnen een fase op een continuüm van dat kenmerk.

We duiden dit hieronder aan als een verloop over alle fasen, waar we een illustratie geven van hoe dat continuüm eruit ziet. Zeker in fase 4 en 5 kan er een onderscheid gemaakt worden tussen de mogelijkheden van de cliënt bij de start en op het einde van die fase. Dit impliceert evenwel ook dat we de cliënt met al zijn of haar aspecten niet in één hokje wensen te plaatsen. Cliënten kunnen zich over verschillende domeinen in verschillende fasen bevinden en zich dus ook op een andere plek op het continuüm bevinden. Graag willen we ook

opmerken dat er een verschil bestaat tussen een cliënt in 'rust en stabiliteit' en een cliënt in 'onrust en spanning'. In het laatste geval zal men zich in een lagere fase bevinden dan wanneer de omgeving en de persoon in rust zijn.

1. Afstand en nabijheid

We zien de cliënt doorheen de fasen groeien van grote nood aan nabijheid en leiding nemen door de begeleider, tot hij of zij gaandeweg meer in staat is zijn ontwikkelingstaken op te nemen. De cliënt groeit van afhankelijkheid naar autonomie, van nood aan begrenzing tot zelf in staat zijn om eigen keuzes te maken.

2. Structuur en grenzen

Aan de ene kant van het continuüm ligt de focus op voorspelbaarheid, duidelijkheid, consequentie en regelmaat. We zien dit voornamelijk in de eerste drie fasen terug waarbij de nadruk stevig ligt op voorgenoemde aspecten. We zien dit verder evolueren doorheen de fasen naar steeds meer ruimte geven aan de cliënt en de onderhandeling met de cliënt. Over de hele lijn zien we dat bereikbaarheid van de begeleider een belangrijk aspect is.

3. Activiteiten

In de eerste fasen is het belangrijk prikkels gedoseerd en beperkt aan te bieden. Activiteiten samen met de cliënt doen en heel veel belang hechten aan de spanningsregulatie bij de cliënt zijn zaken die hierbij centraal staan. Aan de andere zijde van het continuüm staat de begeleider meer aan de zijlijn in de rol van supporter van de cliënt. De cliënt richt zich meer naar leeftijdsgenoten en 'samen doen' wordt 'samen ondersteunen'. Dit doet de begeleider door het proces van de cliënt te faciliteren en aan activiteiten te laten deelnemen die de eigenwaarde van de cliënt vergroten door succeservaringen.

4. Communicatie

Binnen de communicatie zien we een duidelijke verschuiving van het werken op sensatieniveau en met een hoge alertheid voor de non-verbale signalen van de cliënt. Tegelijk zijn onze eigen non-verbale signalen belangrijk omdat die mede het spanningsniveau van de cliënt bepalen. Aan het andere eind zien we dat er veel meer ruimte voor dialoog is. De begeleider staat opnieuw als supporter aan de zijlijn en faciliteert het proces zodat discussies en gesprekken in goede banen geleid worden.

Hoe gebruik je deze handleiding?

In deze handleiding bieden we handvaten aan waarin we vanuit emotionele ontwikkeling een antwoord proberen te zoeken op het gedrag dat kwetsbare jongeren stellen wanneer zij geconfronteerd worden met online risico's. Hiermee willen we begeleiders, leerkrachten en andere hulpverleners een handelingskader aanreiken dat zij in de praktijk kunnen toepassen. Dit handelingskader is een niet-exhaustieve inspiratiegids en biedt ook geen 'one - size - fits - all oplossing'. Het kan wel een uitgangspunt bieden of een emotionele bril aanreiken om het gedrag van kwetsbare jongeren te kaderen en hiermee ook de begeleiding te sturen.

Fase 1: Eerste Adaptatiefase

1. Beschrijving

In deze fase zitten cliënten met een ontwikkelingsleeftijd tussen 0 en 6 maanden. Cliënten die zich in deze fase bevinden, worden constant heen en weer geslingerd tussen enerzijds evenwicht (innerlijke rust en veiligheid) en anderzijds chaos (prikkel, pijn, honger, gespannen sfeer, vermoeidheid). In deze fase staat het fysiek aanpassen aan de omgeving centraal, hetgeen adaptatie genoemd wordt.

Personen die zich in deze fase bevinden, zijn hoofdzakelijk bezig met het verwerken van allerlei prikkels die op hen afkomen. Het is dan ook de taak van de begeleider om de draad te 'trekken' met de cliënt. De begeleider zal hier een grote rol moeten spelen omdat de cliënt voor een groot deel afhankelijk is van hem of haar voor spanningsregulatie. De begeleider moet telkens opnieuw de voorspelbaarheid in tijd, ruimte en basiservaringen bieden.

2. Kenmerken van deze fase in de digitale ontwikkeling

2.1 Algemene digitale ontwikkeling

2.1.1 Cliënten laten zich leiden door hun impulsen en behoeften.

Hoe toont dit kenmerk zich online?

- De cliënt houdt van apps met onmiddellijke feedback.
- De cliënt verliest zich in het internetgebruik, is impulsief en grenzeloos. De cliënt voelt een impuls en acteert hierop voor onmiddellijke behoeftebevrediging.
- De cliënt raakt overspoeld door teveel digitale prikkels of ervaart spanning. Dit kan leiden tot (online) agressie (bv. overspoeld geraken door aantal vriendschapsverzoeken waar hij of zij geen gehoor aan kan geven, of overstuurd geraken wanneer een online gesprek uit de hand loopt).
- De cliënt zoekt grenzeloos contact met hechtingsfiguren. (bv. sms, whatsapp, chat, mail, telefoon, enz.)
- Seksuele opwinding is geen bewust proces, maar staat voornamelijk in het teken van het verkrijgen van troost en comfort (Visser-Korevaar & Vonk, 2017).
- De cliënt kan zichzelf moeilijk begrenzen, hiervoor rekent hij/zij op derden. De begeleider moet van buitenaf sturen en structuur bieden.
- Onmiddellijk moeten antwoorden op impulsen bv. meldingen van Messenger, whatsapp.

2.1.2 Voor spanningsregulatie is de cliënt grotendeels afhankelijk van derden.

Hoe toont dit kenmerk zich online?

- De cliënt kan spanningen ervaren wanneer hij of zij overstelpt wordt door prikkels en geen rust kan vinden.
- De cliënt kan moeilijk gevoelens zoals frustratie verwerken.
- De cliënt kan zich online verliezen en grenzeloos zijn (bv. gamen). Zijn of haar verlieservaring is inadequaar, er wordt verkeerd omgegaan met gevoelens van verlies.
- De cliënt kan zijn eigen spanning niet reguleren.
- De cliënt kan zelf niet tot rust komen en is totaal ontredderd, weet met zijn gevoelens geen blijf.
- De cliënt rekent op derden om de seksuele lichaamsbeleving en ervaringen te ordenen en te structureren (bv. cliënt masturbeert achter de computer in de leefgroep. Hij rekent op de begeleider om de juiste omgeving aan te geven. (Visser-korevaar & Vonk,2017)).

2.1.3 De cliënt leeft in het nu, er is geen besef van ruimte, tijd en personen.

Hoe toont dit kenmerk zich online?

- De cliënt kent de gevolgen van zijn mediagebruik niet. Hij of zij begrijpt de impact van het gestelde gedrag niet.
- De cliënt kan het dag – en nachtritme omdraaien (bv. gameverslaving). Hij of zij kan geen besef hebben van dag of nacht, of zich hierin verliezen.
- De cliënt kent de impact van zijn gedrag naar anderen en zijn omgeving toe niet.
- De cliënt heeft geen intrinsieke grenzen in het gebruik van digitale media. (bv. YouTube blijven gebruiken. Het ene filmpje speelt automatisch af na het andere filmpje. Er is geen besef van tijd meer.)

2.1.4 De cliënt is gevoelig voor prikkels, zoals bewegende, kleurrijke objecten, figuren en geluiden.

Hoe toont dit kenmerk zich online?

- In het gebruik van digitale media staan bewegende beelden, kleurrijke objecten en geluiden centraal.
- Cliënten klikken op advertenties.
- Een overdaad aan input online (bv. veel reclame op websites, pop-ups, veel prikkels in chats) kan een mogelijke overprikkeling als gevolg hebben.

3. Handelingsstrategieën

Om het online gedrag van de cliënten te begeleiden en te omkaderen, maken we een onderscheid tussen vier verschillende handelingsstrategieën die aangepast zijn aan het emotionele ontwikkelingsniveau. We baseerden ons hiervoor op de indeling van De Neve & Marrecau (Claes et.al., 2012).

3.1 Afstand en nabijheid

De aanwezigheid van de begeleiding is belangrijk voor de cliënt: hierdoor krijgt de cliënt een veilig en vertrouwd gevoel en wordt er een basisveiligheid gecreëerd. Aanwezigheid alleen is echter onvoldoende, het is belangrijk om te streven naar een onvoorwaardelijk waarderende houding (Senseon, 2017). We zien dat in deze fase het ‘samen met de cliënt dingen doen’ zeer belangrijk is (bv. samen Facebookpagina bekijken). De We-identity, of wij-identiteit staat centraal. De cliënt heeft nog geen eigen ikje (of I-identity) ontwikkeld. Het samen - zijn, samen – doen is daarom cruciaal. De beschikbaarheid van begeleiders, het toezicht houden en helpend begrenzen is dat evenzeer. De begeleider trekt op deze manier de rode draad (Vignero, 2007).

De begeleider moet alert zijn voor het tempo en signalen van de cliënt zodat de cliënt bv. geen leeftijdsinadequate of overprikkelende content tegenkomt. Het snel kunnen ingrijpen en overnemen is dan van toepassing. Het initiatief om al deze acties te starten, ligt in deze fase overduidelijk bij de begeleider. Begeleiders dienen over te nemen, te structureren, begeleiden en begrenzen. Een uitdaging in deze fase is de cliënt experimenteerruimte te geven en hen te stimuleren om die ruimte te verkennen. Dit gebeurt uiteraard steeds met de

zichtbare aanwezigheid vanuit de eerder besproken onvoorwaardelijke waarderende grondhouding.

3.2 Structuur en grenzen

De begeleider moet veiligheid bieden door structuur te creëren (bv. via schema's de regels op het internet laten zien). Voorspelbaarheid, herkenbaarheid, regelmaat en duidelijkheid hebben hierin een centrale rol (bv. op een vast tijdstip surfen op dezelfde computer).

Begeleiders moeten grenzen stellen door zelf over te nemen (bv. zelf op de computer zitten en de cliënt laten meekijken). Begeleiders moeten deze grens ook duidelijk markeren en consequent toepassen (bv. tijdsduur op voorhand bepalen: visueel met een klokje of een geluidsignaal). Straffen heeft geen zin, de begeleider mag niet beoordelend zijn want de cliënt kan deze reacties niet interpreteren. Bij probleemgedrag kan je nog niet rond inzicht werken indien de cliënt dit nog niet kan begrijpen. Het is belangrijker om dan een antwoord te proberen bieden op de basale emotionele noden, bv. de cliënt troosten als hij/zij overstuur is na het overtreden van een regel.

Psycho – educatie heeft in deze fase het doel om woorden te leren geven aan bv. prettige of onprettige sensaties of gevoelens en deze zo beter te leren uiten. De cliënt heeft de begeleider nodig om de spanningsreductie te realiseren, bv. voor het filteren van de content zodat deze aangepast is aan het ontwikkelingsniveau. Hiervoor kunnen bijvoorbeeld op tablets 'kindvriendelijke' omgevingen zoals Kids Place en Kids Shell gebruikt worden. Concreet is het belangrijk om de persoon rust en voorspelbaarheid te bieden. Dit kan door rust uit te stralen in toon en lichaamstaal. Je kan hierbij ook een aantal opties van het computer afzetten, het scherm vereenvoudigen, duidelijke (visuele) richtlijnen geven m.b.t. het spelen van spelletjes,... Steeds belangrijk is dat de begeleider vanop een afstand een oogje in het zeil kan houden en het proces in goede banen leidt.

3.3 Activiteiten

Activiteiten dienen vooral onder toezicht of samen met de begeleiding te gebeuren. De cliënten kiezen voor activiteiten met veel visuele prikkels en aanrakingen, zoals een tablet.

De begeleiding moet erover waken dat er niet te veel prikkels zijn en deze gedoseerd aanbieden (bv. teveel knoppen, opties, kleuren op het scherm, tijdsduur) zodat de cliënt rust kan vinden. Hiervoor is het noodzakelijk om de omgeving aan te passen (bv. beveiligde WIFI, seksuele content doelbewust kiezen) en het gedrag van de cliënt te observeren. Ook hier is het belangrijk dat de begeleider activiteiten initieert. Samen dingen doen is een heel verbindend thema om de cliënt te begrijpen en te ondersteunen (bv. samen de Facebookpagina van de cliënt gebruiken of in overleg met de cliënt samen inhoud posten). Het is belangrijk om bij de activiteiten de spanningsboog van de cliënt te observeren en in te grijpen indien nodig. Zorg op die manier dus voor een gezonde afwisseling van in – en ontspanning.

3.4 Communicatie

De communicatie naar de cliënt dient helder, duidelijk en sturend te zijn. De begeleiding moet aandacht hebben voor non-verbale signalen van de cliënt (bv. lachen, wenen, stil zijn, wijzen,...) en opletten om de verbale signalen niet te overschatten. Wees dus alert voor deze signalen en installeer routines en daarmee voorspelbaarheid voor de cliënt. Dit kan door bij de start van een bepaalde activiteit hetzelfde ritueel te gebruiken.

Uitleg geven over de gevaren van het internet heeft geen zin, want werken rond inzicht kan in deze fase nog niet. Wel is het efficiënt om in te zetten op de relatie met de cliënt (samen dingen op internet verkennen). Op die manier zet je eerder in op preventie dan op sanctioneren. Spreek op voorhand duidelijk af met de cliënt waarom je bepaalde keuzes maakt. Het is zeer belangrijk dat de cliënt meteen weet wat hij of zij kan verwachten, wat wel of niet mag en waar zijn grenzen liggen. Dit op voorhand bespreekbaar maken, kan ervoor zorgen dat er minder snel over de grenzen wordt gegaan. De begeleider moet duidelijk maken wat de grens is en wat die inhoudt, en hoe je ermee om gaat en welke gevolgen eraan gekoppeld zijn.

Vertaling naar digitale ontwikkeling, online risico's en de bijhorende handelingsstrategie.

Voorbeelden	Toepassing	Handelingsstrategie
X heeft nood aan contact met liefje en kan zich hierin niet begrenzen; resultaat, er zijn drie gsm's in omloop zodat er altijd wel één beschikbaar is om de hele nacht door te doen.	Begeleider maakt duidelijke afspraken met cliënt, slechts één gsm wordt gebruikt. Verder verkent de begeleider samen met de cliënt sites zoals Dottie om samen een liefje te vinden.	<u>Structuur en grenzen</u> <i>Belangrijk om duidelijkheid zelf te installeren. Geen onderhandeling met cliënt over de voorwaarden waarbinnen hij/zij mag en kan handelen.</i>
X speelt online spelletje waarbij je een hoger level kan halen door spullen te verzamelen. De kans om sneller te groeien is aanwezig door een eenvoudige knop om te betalen.	Begeleider installeert parental control en blokkeert betalingen. Op deze manier probeert ze te voorkomen dat de cliënt online aankopen doet.	
X wordt gepest op school, maar dit gaat verder via de chat van bv. Fortnite, en Messenger, en whatsapp, en ... en ...	Wanneer X op sociale media gaat, zit er een begeleider naast om in te grijpen wanneer ze haatspraak zien. Verder worden bepaalde vriendschappen geblokkeerd en apps afgesloten.	<u>Activiteiten</u> <i>Beperk de prikkels, bied ze gedoseerd aan. Laat bvb maar één sociale media toe. Zoek ook naar signalen van spanning zodat je preventiever kan interveniëren.</i>
X mag 20 minuten op de tablet een spelletje spelen. Het spelletje is niet "af" na die tijd. Hij wil het afmaken en geraakt gefrustreerd omdat zijn tijd op is. Hij gooit uiteindelijk de tablet naar de begeleider.	Begeleider brengt X naar een time out klas. Hier is een zithoek waar hij kan ontspannen en tot rust kan komen. Er wordt gekeken naar een alternatief of een tafelklem voor de tablet.	<u>Communicatie</u> <i>Breng de boodschap helder, duidelijk met visuele ondersteuning. Indien dit nieuw gedrag is, nadien een voorspelbaar script maken met een vaste structuur voor de situatie.</i>
X speelt een ander spelletje en gaat helemaal op in de fantasiewereld. De	De begeleider is nabij en grijpt in. Ze gaat naast de cliënt zitten en samen maken ze	

<p>interne spanning bouwt zich op en hij begint ineens te roepen. Het spelletje doet niet wat hij wil op dat ogenblik.</p>	<p>het spel af. De begeleider probeert in de toekomst goed de cliënt te observeren zodat ze kan ingrepen voordat X boos wordt.</p>	
<p>X stuurt een selfie van zichzelf in bloot bovenlijf naar andere jongeren. Volgens hem om gewoon te tonen hoeveel spieren hij gekweekt heeft met fitnessen. De foto is ongelukkig gecropt en toont enkel zijn bovenlijf, terwijl hij nog wel een broek aan had. De school belt om aan te geven dat toch wat ouders aangeven te zijn geschokt door de beelden. X krijgt dit te horen van de begeleiders, begrijpt de heisa niet. Wordt boos, verdrietig, weet niet meer wat doen en verliest zichzelf in zijn emoties.</p>	<p>Begeleider neemt X apart en probeert hem duidelijk te maken wat er gebeurd is. Ze laat ruimte voor zijn emoties en toont begrip voor de situatie. Samen trekken ze andere foto's die hij wel kan tonen en waarop hij ook kan laten zien dat hij getraind heeft.</p>	<p><u>Afstand en nabijheid</u> <i>Zorg voor basisveiligheid zodat basale behoeften zoals frustratie, boosheid, op een correcte manier geventileerd kunnen worden. Zorg er ook voor dat je de cliënt zo neutraal mogelijk benaderd. Neutraal wil niet zeggen op een koude en kille wijze, maar op een emotioneel onbeoordeelde manier. Als je eigen gevoelens te zeer op de voorgrond zijn, kijk hoe je die kan kanaliseren of ondersteuning van een collega kan invoeren.</i></p>
<p>X is zowel op zijn tablet als zijn gsm bezig. Doorheen de avond geraakt hij geïrriteerd, en reageert hij op andere jongeren in de living. De televisie staat ondertussen ook op. De telefoon gaat regelmatig af. Er zijn een paar jongeren een spel aan het spelen met het nodige geluid. Voor X wordt het op een bepaald moment teveel. Hij begint via zijn gsm naar degenen die hem irriteren te sturen. Dit ontplooit zich wat later tot een grote ruzie in de leefgroep.</p>	<p>De begeleider laat X afkoelen op zijn kamer en probeert met hem in kaart te brengen welke prikkels hem overspoelde. Ze vullen samen een schema in en spreken af dat X een codewoord tegen haar zegt als het teveel wordt. De begeleider probeert hem ook te observeren. Daarnaast spreken ze ook af dat hij enkel op zijn GSM of tablet tegelijk mag zitten.</p>	

<i>Kenmerken digitale ontwikkeling</i>	<i>Hoe toont zich dit in de omgang met Online risico's</i>	<i>Handelingsstrategie</i>
<p>1. Cliënten laten zich leiden door hun impulsen en behoeften. Cliënt kan zichzelf niet begrenzen.</p> <p>Waar zien we dit?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Gamers, • Social media, • .. 	<ul style="list-style-type: none"> • Verliezen in internetgebruik, impulsief en grenzeloos. (voelt impuls, acteert hierop, onmiddellijke behoeftebevrediging) • Instant feedback binnen apps ('magisch') en gevoel van beheersing. • Overspoeling. • Grenzeloos contact zoeken met hechtingsfiguren (vb sms, whatsapp, chat, etc.) 	<ul style="list-style-type: none"> • Afstand en nabijheid: <ul style="list-style-type: none"> ○ We-Identity: samen doen en nabijheid staat centraal. ○ Begeleider aanwezig en beschikbaar • Activiteiten: <ul style="list-style-type: none"> ○ Onder toezicht of samen ○ Begeleider bepaald, neemt initiatief, trekt de draad • Communicatie: <ul style="list-style-type: none"> ○ Focus op non-verbale signalen, verbale niet overschatten ○ Helder, duidelijk communiceren welke stappen je neemt • Structuur en grenzen: <ul style="list-style-type: none"> ○ Regelmaat, duidelijkheid inbouwen. Schema opstellen, .. ○ Niet sanctioneren, wel begrenzen. Duidelijk maken wat de grens is en wat die inhoudt, en hoe je ermee om gaat en welke gevolgen eraan gekoppeld zijn. ○ Informatie die cliënt opzoekt kaderen, uitleggen, corrigeren.

<p>2. Inadequate spanningsregulatie, moeilijk verwerken van gevoelens zoals frustratie.</p> <p>Waar zien we dit?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Social media, • Contact met anderen online, • Gamers • ... 	<p>Verlieservaring online (bv gamen) , inadequaat omgaan met dat gevoel van verlies.</p> <p>Omdraaien van dag – en nachtritme (cf gameverslaving of toch als risico).</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Afstand en nabijheid: <ul style="list-style-type: none"> ○ Alert voor tempo en signalen van de cliënt (begeleider is de thermometer). Bv: niet meer eten, agitatie, vermoeid of uitgeput, .. ○ Snel ingrijpen en begrenzen, ○ Zeer nabij zijn, toezicht verhogen. • Activiteiten: <ul style="list-style-type: none"> ○ Onder toezicht ○ Omgeving aanpassen (pc/laptop in leefgroep) ○ Observeren en bijsturen • Communicatie: <ul style="list-style-type: none"> ○ Observeren non-verbale signalen ○ Duidelijk en helder aankondigen welke stappen je gaat ondernemen. • Structuur en grenzen: <ul style="list-style-type: none"> ○ Duidelijk begrenzen, heel concrete grenzen vastleggen. Bv: tijdsduur, geluidsignaal.
<p>3. Verlies van besef van ruimte, tijd en personen. De cliënt hecht weinig belang aan de omgeving.</p> <p>Waar zien we dit?</p>	<p>Cliënt leeft in het hier en nu, kent het gevolg van zijn mediagebruik niet, begrijpt de impact niet.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Afstand en nabijheid: <ul style="list-style-type: none"> ○ Veiligheid en vertrouwdheid inbouwen ○ Fysieke nabijheid ○ Ook luisteren en troosten • Activiteiten:

<ul style="list-style-type: none"> • 	<p>Ook de impact van zijn gedrag naar anderen. Is totaal ontredderd, weet met zijn gevoelens geen blijf.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ○ Initiatief nemen, overnemen als cliënt ontredderd is. Niet afwachten tot hij zelf naar je toe komt. • Communicatie: <ul style="list-style-type: none"> ○ Inzetten op de relatie, helder en duidelijk aangeven wat je doet en gaat doen. • Structuur en grenzen: <ul style="list-style-type: none"> ○ Overnemen en helderheid en voorspelbaarheid creëren.
<p>4. Gevoelig voor prikkels, zoals bewegende, kleurrijke objecten, figuren en geluiden.</p> <p>Waar zien we dit?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Voornamelijk gekoppeld aan het medium, 	<p>Overdaad aan input online, bv veel reclame op websites, popups, veel prikkels in chats, geen grenzen (bv youtube speelt automatisch het ene na het andere filmpje af), ...</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Afstand en nabijheid: <ul style="list-style-type: none"> ○ Alert voor non-verbale signalen ○ Samen prikkels reduceren • Activiteiten: <ul style="list-style-type: none"> ○ Initiatief nemen om structuur aan te brengen. samen met cliënt prikkels wel toe te laten, maar het evenwicht zoeken tussen spanning en rust. • Communicatie: <ul style="list-style-type: none"> ○ Helder en duidelijk de prikkels benoemen en aanduiden met bvb schema's • Structuur en grenzen: <ul style="list-style-type: none"> ○ Overnemen indien nodig ○ Regelmaat installeren, herkenbaarheid. Site's blokkeren, tijdsduur bepalen,

Fase 2: Eerste Socialisatiefase

1. Beschrijving

In deze fase zitten cliënten met een ontwikkelingsleeftijd tussen 6 en 18 maanden. Deze fase wordt ook wel de gehechtheidsfase genoemd, omdat alles in teken staat van de relatie met de 'belangrijke andere' (bv. cliënt-begeleider). Ook hier staat de We-Dentity nog steeds centraal. De ontwikkeling in deze fase evolueert van wanvertrouwen naar vertrouwen en wordt gekenmerkt doordat de cliënt afwisselt tussen vertrouwen en wantrouwen vooraleer er een vertrouwensrelatie tot stand wordt gebracht.

Dit is de fase waarin hechting en wederzijds sociaal contact tussen de persoon en zijn omgeving tot stand komt. Waar in de vorige fase alle energie ging naar het verwerken van prikkels, gaat hier alle energie naar het bezig zijn met 'de belangrijke andere'. Deze cliënten hebben nog geen eigen 'ik' en kunnen niet goed functioneren zonder hun begeleider of andere leidinggevende figuur in de buurt. Ze hebben nood aan structuur en grenzen. 'Testgedrag' en de daarbij horende uitbarstingen komen voor in deze fase. Belangrijk hierbij is dat het niet gaat om een bewust uitdagen vanuit de cliënt, maar wel om het aftasten en het toetsen van de (vertrouwens)relatie.

Vanuit het heen en weer geslingerd worden tussen vertrouwen en wantrouwen, gaat een persoon in deze fase aftoetsen in welke mate de ander betrouwbaar en veilig is (Vermeulen, 2012). Dit is de ook de fase waarin cliënten een 'favoriete' begeleider hebben die ze als vertrouwensfiguur zien. Contact met anderen kan veilig en geruststellend werken, het zorgt voor een basale emotionele veiligheid. Dit is de veiligheid die fundamenteel is om verder te leren exploreren. Op deze manier leert de persoon afstand nemen omdat men weet dan men op zorgfiguren kan rekenen. Vanuit het gevonden vertrouwen kan de cliënt verder groeien naar een volgende fase en steeds terugvallen op de veilige basis. Het is dus van belang om een veilige hechting met de zorgfiguren door te maken.

2. Kenmerken van deze fase in de digitale ontwikkeling

2.1 Algemene digitale ontwikkeling

2.1.1 Cliënten zijn meer gericht op de belangrijke andere en zoeken nabijheid.

Hoe toont dit kenmerk zich online?

- De cliënt zoekt de nabijheid van begeleiders. Hij/zij is meer gericht op de omgeving en zoekt contact met anderen. Bekende begeleiders worden opgezocht, onbekende begeleiders worden vermeden, stagiairs worden getest (bv. enkel reageren op sms of whatsapp van de vaste, bekende en dus veilige, begeleider en de stagiaire links laten liggen). Dit testgedrag kan gepaard gaan met een verhoogde frustratie of agressie.
- De cliënt wil met iedereen bevriend zijn. Het aantal vrienden op facebook is belangrijk. Ze beschouwen iedereen als vriend en er is een dunne grens tussen fantasie en werkelijkheid. Er is ook sprake van aantrekken en afstoten in relaties en vertrouwen wordt getest. Cliënten zoeken niet enkel nabijheid van begeleiders, maar ook van leeftijdsgenoten (bv. elke persoon die een vriendelijk 'hallo' zegt op Messenger wordt toegevoegd als vriend en geven ze dus toegang tot alle info over de cliënt op sociale media).
- Cliënten steken alle energie in het op zoek gaan naar contacten, en zijn ook nog ongeremd in het contact leggen. Hier komt het thema 'grenzen en deze (h)erkennen' aan bod, gericht zowel op zichzelf als naar anderen. Het structurerende kader van de volwassene waarbinnen men contacten kan leggen is nodig (bv. het toevoegen van vrienden op sociale media, terecht kunnen in de veilige haven om te praten over eventuele problemen die de cliënt online ervaart).
- Contact leggen met de andere is door de lage drempels van sociale media makkelijker. Dit geldt voor iedereen in onze samenleving, en dus ook voor de cliënten waarvoor dit handelingskader bedoeld is. Ze zijn, door hun beginnende gerichtheid naar buiten en dus het contact met anderen, goed op de hoogte van de laatste trends (bv. TikTok). De gsm is een handig en gebruiksvriendelijk voorwerp dat in elke broekzak of rugzak past en zodus altijd met de cliënt mee gaat. Een gevolg hiervan is dat de cliënten ook elk moment van de dag in contact met anderen kunnen staan. Dit kan ervoor zorgen dat de cliënten overprikkeld geraken en overstuurd zijn.
- Cliënten kunnen ook ongeremd contacten zoeken met begeleiders. Dit zien we omdat ze afhankelijk zijn van de emotieregulatie van de belangrijke andere. (bv. vaak bellen of sms'en om te checken of de begeleider er nog wel is, vaak onder het mom van een eenvoudige vraag).

2.1.2 Cliënten gaan de betrouwbaarheid en veiligheid aftoetsen

Hoe toont dit kenmerk zich online?

- Cliënten zijn in de zoektocht naar betrouwbaarheid en veiligheid nog kwetsbaarder voor misbruik door anderen. Die kwetsbaarheid komt onder andere doordat de cliënt als het ware zegt: 'Zie mij staan, ben ik de moeite waard?'. Om deze waardering te krijgen, kan de cliënt ver gaan: vanuit het gericht zijn op de andere en het contact willen leggen, kan het gebeuren dat er over grenzen gegaan wordt. Het gaat dan voornamelijk over derden die in een sterkere emotionele ontwikkelingsfase vertoeven (bv. een nieuwe vriend vraagt via whatsapp seksuele beelden aan de cliënt en in ruil zal de vriend belwaarde voor de cliënt regelen).
- De cliënt maakt soms op een instrumentele wijze gebruik van de sociale media. In het zoeken naar de balans tussen vertrouwen en wantrouwen kan de cliënt een verkeerde inschatting maken. Een overschatting van de eigen mogelijkheden behoort evenzeer tot de mogelijkheden, waardoor hij/zij de gevolgen van zijn/haar gedrag onderschat. (bv. de cliënt zet heel geposeerde foto's op sociale media. Ze denkt dat ze de commentaren wel de baas kan, want "dat is toch maar online en niet in het echt". En "ik zeg wel dat ze moeten zwijgen als ze commentaar hebben". Tot ze op school geconfronteerd wordt met pesten en dit zich ook op sociale media doorzet. De cliënt overschat haar copingmechanismen, bevriest, reageert niet meer en de pesters gaan verder en verder.)
- Er is in deze fase nog sprake van een zekere ongeremdheid en nood aan structuur en rust. Cliënten kunnen elkaar en zichzelf niet afgrenzen. Ze kunnen niet 'niet sturen' (bv. 120 berichtjes naar elkaar sturen) en zoeken veel contacten met anderen, ook 's nachts (bv. claimend online gedrag 'waarom stuur je niets terug?'). De cliënt kan overweldigd geraken door de problemen van anderen.
- Cliënten zijn op zoek naar veiligheid en nabijheid. Ze willen dan ook testen of de andere betrouwbaar is. Cliënten, zeker met een hechtingsproblematiek, kunnen zeer sterk inzetten op het testen van de betrouwbaarheid van de relatie. De bijhorende gedachte kan je als volgt zien: 'Laat je me niet vallen als ik negatief gedrag stel? Hoe stevig is onze relatie? Ben jij betrouwbaar?'. Dit kan zich uiten in vragen tot geheimhouding, bv. de cliënt stuurt: 'Ik wil je iets vertellen, maar dan moet je het wel voor jezelf houden'.
- Verliefdheid op begeleiders kan voorkomen als de cliënt de nabijheid van een bepaalde begeleider extreem hard opzoekt.

2.1.3 Cliënt exploreert binnen een veilige omgeving, hij/zij rekent op derden om die veiligheid te creëren.

Hoe toont dit kenmerk zich online?

- De cliënt heeft nog geen eigen geweten ontwikkeld. Hij/zij heeft ondersteuning nodig van buitenaf om de regels te kennen. Deze zullen vaak herhaald moeten worden om zodanig het kader helder en duidelijk te houden.
- Impulsiviteit is aanwezig in deze fase. Cliënten reageren op een impuls en kunnen de gevolgen hiervan niet altijd inschatten. Ze handelen zonder na te denken over de gevolgen voor andere personen en etaleren hiermee nog een egoïstisch denken (bv. een foute foto aan iedereen in de klas laten zien of iets kwetsend op Facebook posten en hier de gevolgen niet van kunnen inzien).
- In vergelijking met de vorige fase is fysieke aanwezigheid niet voortdurend nodig. De volwassene, begeleider of ouders, dienen emotioneel aanwezig te zijn. Daarmee bedoelen we dat de cliënt weet dat de volwassene betrouwbaar is en nabij indien nodig. Deze emotionele aanwezigheid creëert veiligheid voor de cliënt.
- Momenten als er mediagebruik is zonder begeleider ernaast, zijn moeilijker te controleren, bv. wanneer de cliënt alleen op zijn kamer is.

3. Handelingsstrategieën

Om het online gedrag van de cliënten te begeleiden en te omkaderen, maken we een onderscheid tussen vier verschillende handelingsstrategieën die aangepast zijn aan het emotionele ontwikkelingsniveau. We baseerden ons hiervoor op de indeling van De Neve & Marrecau (Claes et.al., 2012).

3.1 Afstand en nabijheid

De begeleider moet beschikbaar zijn wanneer het fout loopt (bv. als de cliënt ongewenste berichten ontvangt). Begeleiders houden een oogje in het zeil, zonder altijd naast de cliënt te zitten. Een veilige relatie wordt opgebouwd door de cliënt niet te laten vallen bij moeilijk gedrag. Op deze manier ontstaat er een emotionele aanwezigheid en een gevoel van basisveiligheid. Het is belangrijk regelmatig aanwezig te zijn, positieve aandacht te geven (bv. complimenten en succeservaringen te geven) en de cliënt te helpen. Je blijft als begeleider in verbinding staan met de cliënt, ook als je niet fysiek in de ruimte aanwezig bent. De cliënt weet hoe hij/zij je kan bereiken.

In deze fase is er een ontwikkeling van een éénrichtingsdraad naar een hechtingsdraad en deze loopt doorheen fase 2 en 3. De begeleider zet deze draad samen met de cliënt uit en speelt hier actief op in. Hij kan die doorgeven om op die manier speelruimte te geven. De cliënt moet kunnen cirkelen rond die hechtingsdraad en op geregelde tijdstippen kunnen bijtanken. De begeleider wordt op die manier een soort van hulp-ik'je die de cliënt ondersteunt (Vignero, 2007).

Spanningen kunnen ontstaan door een slecht hechtingsproces. Het kan zijn dat er sprake is geweest van onvoldoende structuur, grenzen of nabijheid, dat tot een tekort aan basale

emotionele veiligheid kan leiden. Dit kan op zijn beurt leiden tot spanningen, angsten, of stress. De cliënt kan de begeleider uitdagen omdat de relatie met de begeleider te testen ('Sta jij voor me klaar als ik een fout maak?'). De begeleider moet aanwezig blijven ('Ook al is het niet altijd makkelijk, we blijven er voor je zijn.') emotioneel neutraal blijven en rustig en stevig handelen.

3.2 Structuur en grenzen

Een consequente en voorspelbare begeleiding is belangrijk: regels en grenzen moeten veel herhaald worden. Indien nodig kan de begeleiding het overnemen of de cliënt uit de situatie verwijderen. Er moet ondersteuning geboden worden bij overgangen (bv. extra waakzaam zijn wanneer de cliënt een nieuwe app uitprobeert). Het is belangrijk toezicht te houden, in dezelfde ruimte te zijn en indien nodig te begrenzen in plaats en tijd. De focus ligt op de nabijheid van de begeleider. Indien je niet in dezelfde ruimte kan zijn, kan je steeds anticiperen en preventief optreden door afspraken te maken. Laat de cliënt weten op welke manier je wel bereikbaar bent en voor hoelang. Belangrijk is dan die afspraken na te komen (bv. als je zegt om over een uur het gesprek aan te gaan, doe je dit ook over een uur en niet anderhalf uur later). Doen wat je zegt en zeggen wat je doet verhoogt de betrouwbaarheid.

Geef de cliënt speelruimte om te experimenteren: tijdig loslaten, maar steeds in verbinding blijven staan is belangrijk. De begeleider bepaalt als het ware de omheining of de ruimte waarbinnen de cliënt kan verkennen (Vignero, 2007). Begeleiders dienen kort op de bal te spelen en de dialoog aan te gaan. Afspraken maken over wat kan en wat niet kan, deze consequent opvolgen en op regelmatig tijdstip controleren is noodzakelijk. De kans bestaat natuurlijk dat grenzen overschreden worden, maar het is belangrijk om steeds kansen te blijven bieden aan de cliënt. Soms kan het nodig zijn om het gebruik van materiaal te begrenzen en zelfs tijdelijk in beslag te nemen, om zo de keuzevrijheid van de cliënt in te perken. Op die manier ga je preventief aan de slag.

3.3 Activiteiten

Er kunnen eenvoudige activiteiten en spelletjes aangeboden worden, die zowel ontspannend zijn als educatief – dat laatste in mindere mate. De nadruk moet vooral liggen op de relatie die aangegaan wordt (bv. samen spelen) en niet op het resultaat van de activiteit. Het installeren van routines en rituelen zorgt voor duidelijkheid en betrouwbaarheid. De cliënt weet wat er te gebeuren staat en de veiligheid verhoogt. De vertrouwensrelatie tussen cliënt en begeleider staat centraal (samen doen, er zijn wanneer de cliënt vragen stelt,...). Cirkelen, waarbij de begeleider vorm geeft aan de aandacht en nabijheid die de cliënt vraagt en deze bewust geeft (Vignero, 2007) is essentieel: evenwicht zoeken tussen veiligheid en vrijheid ('Ik mag wel dingen doen, maar als het misgaat is de begeleider er voor mij').

3.4 Communicatie

De aandacht voor non-verbale signalen is belangrijk, zowel die van de cliënt als de begeleider. De begeleider moet opletten om de verbale signalen niet te overschatten. We zien dat het hier en nu centraal staat, in deze fase is 'samen doen' nog steeds beter dan praten. De cliënt

kan zich namelijk nog onvoldoende uitdrukken om een diepgaand gesprek te kunnen hebben. Gebruik daarom visuele ondersteuning, ondersteun hem/haar met het verwoorden van de emoties. Open vragen zijn moeilijk te beantwoorden, daarom gebruik je beter ja-nee vragen met visuele ondersteuning. Je moet open en transparant zijn in wat je afspreekt of doet, niet-veroordelen of bestraffen is belangrijk. De cliënt heeft nog geen inzicht, dus herhaal wat de afspraken en de regels van het kader dat je scheidt zijn.

De verwachting naar de cliënt toe, leg je best niet te hoog. De cliënt leeft in het hier en nu, dus zich verplaatsen in het verleden (gisteren) of de toekomst (morgen) is moeilijk. Vragen zoals 'Wat ga je morgen doen?' kan je best vermijden. Situaties die je op het moment zelf aan te pakken, ad hoc reflecteren over een situatie kan de cliënt in deze fase nog niet.

Communiceer niet enkel naar jongeren of cliënten maar ook naar ouders over de digitale emotionele ontwikkeling van hun kind. De begeleider maakt door middel van zijn communicatie verbinding met de cliënt. Op die manier ontstaat er een we-identity (Vignero, 2007).

Voorbeelden	Toepassing	Handelingsstrategie
<p>X heeft nu een paar weken Facebook en heeft ondertussen meer dan 500 vrienden. Ze zegt niet iedereen persoonlijk te kennen, maar dat dit wel vrienden van vrienden zijn en dus betrouwbaar. Inmiddels zette ze een foto van zichzelf online en kreeg ze hierop ongepaste opmerkingen van iemand die ze niet kende. Overstuur gaat ze naar de begeleider.</p>	<p>De begeleider merkt dat het uit de hand loopt en neemt over. Samen gaan ze achter de computer zitten en bekijken ze wie er allemaal als vriend is toegevoegd. Ze maken een lijstje van criteria die bepalen wie ze als vriend kan beschouwen. Heeft ze de persoon nog nooit in het echt gezien? Dan wordt deze persoon niet toegevoegd als vriend. De persoon in kwestie die ze niet kende en ongepaste opmerkingen maakte, wordt intussen geblokkeerd.</p>	<p><u>Afstand en nabijheid</u> <i>Creëer een veilige omgeving voor de cliënt om het over deze thema's te hebben. Geef ruimte aan de emoties van de cliënt en ondersteun indien nodig door ze onder woorden te laten brengen. Hierbij kan je visuele ondersteuning gebruiken. Je creëert ook duidelijkheid, wanneer zitten we samen, hoelang duurt dit, waar gaat dit over. En daarbij ben je niet enkel fysiek maar ook emotioneel aanwezig voor de cliënt. Zo toon je dat je hem/haar 'gezien' hebt en dit sluit aan in deze hechtingsfase.</i></p>
<p>X heeft een vriend die momenteel in Amerika verblijft en in de problemen zit. X wordt hierdoor zo opgeslorpt, dat er absoluut contact 'moet' gehouden worden met die vriend. Want als X dat niet doet is de vriend helemaal alleen. Dit kan gaan tot het proberen mobiliseren van anderen, ook volwassenen, om hulp te bieden. Soms gedreven vanuit een angst de vriendschap kwijt te spelen. X zet zichzelf in een exclusiviteitspositie ten opzichte van de vriend.</p>	<p>De begeleider ziet dat X overstuur is en laat X haar frustraties kanaliseren door hierover te spreken. De begeleider installeert de eerste weken telkens hij op dienst is een kort "afloopmomentje". Dit zijn dan een 5 à 10 minuten waarop X haar ballon kan laten leeglopen.</p>	<p><u>Communicatie</u> <i>Let op je non-verbale gedrag tezamen met dat van de cliënt. Spanningen en storingen krijgen voorrang, kanaliseer deze. Gebruik korte zinnen, herhaal deze regelmatig. Vraag eerst expliciet de aandacht als je een gesprek begint. De cliënt kan mentaal al volledig in het moment van overspoeling opgegaan zijn en niet horen wat je zegt.</i></p>
<p>Het valt het team op dat wanneer begeleider Y in de groep staat, cliënt X zich plots niet meer aan de regel houdt van 'geen gsm op de kamer'. X smokkelt</p>	<p>Dit vereist een teamoverleg. Begeleider Y en Z brengen in kaart wat hun verschil in aanpak is. Blijkt dat begeleider Z de gewoonte heeft om elke avond samen met X 10 minuten een spelletje op haar GSM te</p>	<p><u>Structuur en grenzen</u> <i>Visualiseer de gemaakte afspraken en herhaal deze vaak. Blijf als team de afspraken ook consequent toepassen. Indien het niet werkt, eerst terug in teamoverleg brengen en bijsturen. Anders is er veel</i></p>

<p>de GSM keer op keer naar haar kamer, terwijl ze dit bij begeleider Z niet doet.</p>	<p>spelen, daarna geeft ze haar GSM af. Begeleider Y spreekt X ook op een positieve manier aan over haar verschil in gedrag en maakt haar hier bewust van zodat ze samen de drempel kunnen identificeren en naar een oplossing kunnen zoeken. Er wordt afgesproken dat moeilijke overgangen door Z geïnitieerd worden.</p>	<p><i>onduidelijkheid voor de cliënt en kan het te vermijden gedrag toenemen.</i> <i>Stel je verwachtingen goed af, concreet: verwacht in deze fase geen leereffect en positieve leercurve.</i> <i>Kondig deze afspraken ook tijdig aan, heb aandacht voor de schakelmomenten in de alledaagse structuur.</i> <i>Vb overgang diensten, maaltijd/huiswerk/avond, etc.</i></p>
<p>Cliënt X heeft een zwak voor advertenties. Wanneer hij op de computer of tablet zit, geraakt hij iedere keer weer op een pagina waar hij niet hoort te zitten. Zo heeft hij ook al bijna onbedoeld een online aankoop gedaan.</p>	<p>Het team spreekt af dat X enkel nog op de tablet mag zitten omdat ze zo een controleerbare omgeving voor hem kunnen creëren. Schermbeveiliging wordt ingeschakeld en er wordt gewerkt met een vereenvoudigd bureaublad zodat X in een veilige omgeving kan exploreren. Daarnaast kan X enkel op de tablet wanneer er een begeleider in de buurt is.</p>	

Vertaling naar digitale ontwikkeling, online risico's en de bijhorende handelingsstrategie.

<i>Kenmerken ontwikkeling</i>	<i>Emotionele Hoe toont zich dit in de omgang met Online risico's</i>	<i>Voorbeeld</i>
<p>1. Cliënten zijn meer gericht op de andere en zoeken nabijheid. Cliënt rekent op derden voor ondersteuning (soms op afstand) bij dit zoeken (cirkelen).</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Cliënt is meer gericht op anderen. Gaat contact opzoeken. • Nog ongeremd contact zoeken • Opzoeken van grenzen in contactname. • Emotionele aanwezigheid belangrijk. 	<ul style="list-style-type: none"> • Afstand en nabijheid <ul style="list-style-type: none"> ○ Geef aan hoe de cliënt je kan bereiken als je toch verder weg bent, zo ben je vb door een sms te bereiken en antwoord je dadelijk als de cliënt een vraag heeft of info door geeft. • Activiteiten <ul style="list-style-type: none"> ○ Maak steeds bewust de verbinding met de cliënt, benadruk dat samen zijn beter is dan alleen doen. ○ Door rituelen en routine te installeren geef je duidelijkheid en veiligheid. Bepaalde activiteiten steeds op hetzelfde uur of dezelfde dag installeren kan hierbij helpen. • Communicatie <ul style="list-style-type: none"> ○ Duidelijk spreken, aangeven wat je ziet gebeuren, benoem de gevoelens. • Structuur en grenzen <ul style="list-style-type: none"> ○ Afspraken maken om op bepaalde uren te sms'en, wat passend was voor de belangrijke andere. Die dan als overgang kan verwijzen naar het volgende moment. De persoon zal ook niet reageren als de cliënt op een niet afgesproken moment stuurt maar verwijzen naar het volgende sms moment.

<p>2. De client gaat de betrouwbaarheid en veiligheid aftoetsen. (vertrouwen vs wantrouwen).</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kwetsbare positie in zoeken naar balans vertrouwen en veiligheid. • Ongeremdheid • Nood aan structuur en rust. • Testen van andere op betrouwbaarheid 	<ul style="list-style-type: none"> • Afstand en nabijheid <ul style="list-style-type: none"> ○ Blijf in zicht of op hoor-afstand, laat merken dat je bereikbaar/beschikbaar bent. • Activiteiten <ul style="list-style-type: none"> ○ Geef betrouwbaarheid en veiligheid door regelmatig dezelfde activiteiten te herhalen. ○ Doe deze activiteiten samen en creëer een positieve sfeer. • Communicatie <ul style="list-style-type: none"> ○ Wees bewust van je non-verbale gedrag, straal rust uit. ○ Wees bewust van je verbale gedrag, let op de intonatie. • Structuur en grenzen <ul style="list-style-type: none"> ○ Geef duidelijk de grenzen aan als dat nodig is. ○ Blijf die grens herhalen en ga geen confrontatie aan. Benoem het gedrag dat je verwacht van de cliënt.
<p>3. Cliënt exploreert binnen een veilige omgeving, hij/zij rekent op derden om die veiligheid te creëren.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Herhaling van regels van het veilige kader. • Nog geen eigen geweten ontwikkeld • Impulsiviteit 	<ul style="list-style-type: none"> • Afstand en nabijheid <ul style="list-style-type: none"> ○ Beschikbaar zijn als het fout loopt, hou een oogje in het zeil door vb in andere ruimte te zijn en te laten horen dat je er bent. • Activiteiten <ul style="list-style-type: none"> ○ Samen is het sleutelwoord, om veiligheid te creëren.

		<ul style="list-style-type: none">• Communicatie<ul style="list-style-type: none">○ Positief bekrachtigen○ Geef steeds de kern van je boodschap goed weer en herhaal die. Blijf in het hier-en-nu.• Structuur en grenzen<ul style="list-style-type: none">○ Het veilig kader rond vb internetgebruik blijven herhalen. Niet éénmalig, en visueel voorstellen.○ Als je weet dat de cliënt bepaalde situaties, vb chatten op facebook, niet goed aan kan, anticipeer dan en maak een ander kader rond de cliënt.○ Straffen, belonen en confronteren werkt niet.
--	--	---

Fase 3: Eerste Individuatiefase

1. Beschrijving

Cliënten die zich in deze fase bevinden hebben een emotionele leeftijd van 18 tot 36 maanden. De hulpvraag van deze fase evolueert van afhankelijkheid naar zelfstandigheid: zelf doen, zelf mogen beslissen en ontdekken staan centraal bij de cliënt. Wanneer de cliënt uit de vorige fase een gevoel van basisveiligheid heeft kunnen ontwikkelen, zal hij minder ondersteuning zoeken in de omgeving en meer zelf durven te ondernemen.

Zoals de naam van deze fase doet vermoeden, beseft de cliënt steeds meer dat hij/zij een eigen persoon is en wordt hij/zij meer een 'individu', een eigen 'ik'. De boodschap van een cliënt in deze fase is vaak: 'Ik kan het zelf!' of 'Ik heb je niet (meer) (zo) nodig!' (Došen, et al., 2015). Vergelijkbaar met de 'koppigheidsfase' die heel wat peuters meemaken, wordt in de eerste individuatiefase de eigen wil vaak op een negatieve en koppige manier duidelijk gemaakt.

Hoewel de leefwereld van de cliënt in deze fase verruimt en de interesse voor anderen (bv. medecliënten) toeneemt, ligt er nog steeds veel nadruk op de relatie cliënt-ouder of cliënt-

begeleider (Vermeulen, 2012). De cliënt kan emotioneel bijtanken bij vertrouwenspersonen in situaties waarin hij of zij stress ervaart. Imitatiegedrag kan voorkomen (bv. ook suiker bij de koffie doen omdat de begeleiding dat doet).

Er is ook sprake van beginnend normgedrag: de persoon leert via de begeleiding wat mag en niet mag. Iets doen dat niet mag, gebeurt vaak niet opzettelijk. De regels worden toegepast als een begeleider aanwezig is. Er is nog geen intern geweten, dus ook geen schuldgevoel, hoogstens een besef dat er iets verkeerd gedaan is. Vanaf deze fase zien we een overgang van We-Identity naar I-Identity. Het samen zijn is minder belangrijk dan het product van dat samenzijn (bv. gezelschapsspelletjes spelen om te winnen).

2. Kenmerken van deze fase in de digitale ontwikkeling

2.1. Algemene digitale ontwikkeling

2.1.1 Cliënten groeien van afhankelijkheid naar zelfstandigheid.

Hoe toont dit kenmerk zich online?

- Cliënten zitten in de 'Ik'-fase: 'Ik doe dit omdat ik dit wil doen!'. Ze komen los van de begeleiders en kunnen dit uiten door een koppigheid te tonen in gedrag en taal. Ze willen het zelf doen, en wanneer ze botsen tegen de grenzen van het eigen kunnen, kan de frustratie oplopen. Een 'nee' is daarom niet een nee over de inhoud maar om die 'nee' omwille van de 'nee' (bv. een gsmtoestel blokkeert en ze kunnen het zelf niet oplossen. Dit kan tot veel frustratie leiden en wanneer de begeleider aanbiedt om te helpen, wordt hij/zij afgesnauwd.).
- Cliënten gaan grenzen verkennen en deze proberen te verleggen (bv. filmpjes bekijken, op links klikken om te zien wat de reactie van de begeleider is – 'ik zou het niet mogen doen maar ik ga het toch proberen om te zien hoe jij gaat reageren'). Een ander voorbeeld is het ontfutselen van de WIFI – code ondanks een verbod van begeleiders. Of bijvoorbeeld de niet-beveiligde WIFI van de burens gebruiken wanneer dit verboden is in de leefgroep omwille van conflicten.
- Zoals eerder aangegeven, zien we de confrontatie met de eigen mogelijkheden en de grenzen daarvan aan de oppervlakte komen. De cliënt wil graag alles zelf doen, maar merkt dat dit niet altijd mogelijk is (bv. een cliënt wilt graag zelf een mail schrijven, maar weet niet goed hoe en maakt hierdoor veel schrijffouten. Dit leidt tot frustratie waardoor hij boos wordt).
- Cliënten richten zich meer naar de anderen. Ze experimenteren met relaties, maar dit is vooral nog op zichzelf gericht. Ook hier wil de cliënt in eerste instantie alles zelf doen. De ruimte geven om te experimenteren is belangrijk, net als het steeds aanbieden van een veilige basis om naar terug te kunnen keren.
- Cliënten gaan bij hun seksualiteitsbeleving op zoek naar online beelden. Belangrijk is wel hem/haar een duidelijk kader te geven waarbinnen hij/zij kan experimenteren. De cliënt kan dan daarbinnen op zoek gaan, zonder dat de begeleider steeds in de buurt moet blijven. Hetzelfde geldt voor het daten, of afspreken met anderen binnen het kader van seksualiteit.
- Kenmerkend voor het zelf uitzoeken, is dat het inschatten van risico's niet altijd adequaat gebeurt. Men ziet de risico's niet als risico's, maar 'Ik weet het wel, niet

zagen.’ (bv. afspreken met iemand die je online leerde kennen, maar eigenlijk niet zeker weten of die persoon wel is wie hij/zij beweert te zijn).

- Cliënten kunnen beter emoties benoemen. Naast de basisemoties (verdriet, blijdschap, woede, angst) is er ook de ontwikkeling van (faal)angst, trots, spijt, jaloezie en liefde. Het interpreteren van die gevoelens is moeilijk en relativeren is nog niet aan de orde (bv. moeilijk omgaan met negatieve reacties op sociale media, Instagram, YouTube: een jongen post een filmpje van nagellak. Er komt een reactie op: ‘val je op jongens #geenhaat’. De jongen interpreteert dit op een verkeerde manier).
- Vanaf deze leeftijd zijn ze oprecht geïnteresseerd in de inhoud van entertainment (verhaallijn). Ze vertellen over graag over wat ze zien. Vragen stellen tijdens het kijken en het uiten van een voorkeur is kenmerkend.

2.1.2 Cliënten kunnen indien nodig bijtanken bij hechtingsfiguren.

Hoe toont dit kenmerk zich online?

- De cliënt wil alles zelf doen, maar heeft graag toch begeleiding in de buurt. Deze is liefst in het zicht om een oogje in het zeil te kunnen houden (bv. de cliënt zit op YouTube, maar kijkt voortdurend om zich heen om te kijken of de begeleider nog aanwezig is).
- We zien dat de cliënt de begeleiding kan imiteren (bv. whatsapp gebruiken omdat de begeleider dat ook heeft).
- De cliënt wil autonomie, wil zonder interferentie zijn/haar zaken kunnen doen, en zal zich afzetten tegen regels. Toch zal hij/zij, soms heel indirect, aangeven en toelaten dat de begeleider bijspringt.
- Cliënten hebben nood aan externe steun. Indien die er niet is, kan de druk voor de cliënt te hoog worden en kunnen zij moeilijk hun integriteit en daarmee hun veiligheid behouden (bv. niet nee zeggen tegen een vraag naar een naaktfoto van henzelf).

2.1.3 Cliënten ontwikkelen beginnend normbesef.

Hoe toont dit kenmerk zich online?

- We zien dat de kennis over regels start, maar externe aanwezigheid/controle is nog steeds nodig (‘Ik ken de regel goed en wijs anderen erop, maar wanneer de begeleiding weg is, wordt de regel niet gevolgd.’).
- Vanaf 22 maanden ontwikkelt het vermogen om zichzelf te onderscheiden van anderen. Het zelfbewustzijn van de cliënt is in deze fase dan ook in ontwikkeling. Hiermee worden de basisvoorwaarden om over zichzelf te reflecteren geleidelijk aan ontwikkeld.
- De cliënt ontwikkelt symbolisch denken of fantasie. Vanaf 18 maanden kan een voorwerp door iets anders worden voorgesteld. Fantasie en werkelijkheid lopen door elkaar (reclame en verhaal).

3. Handelingsstrategieën

Om het online gedrag van de cliënten te begeleiden en te omkaderen, maken we een onderscheid tussen vier verschillende handelingsstrategieën die aangepast zijn aan het emotionele ontwikkelingsniveau. We baseerden ons hiervoor op de indeling van De Neve & Marrecau (Claes et.al., 2012).

3.1 Afstand en nabijheid

In deze fase staat onderhandeling centraal. Je kan hier al een stukje verantwoordelijkheid geven aan de cliënt en samen naar een oplossing zoeken. Hij/zij laat zich discreet sturen door onderhandeling. De cliënt wil zelf, vanuit de drang naar zelfstandigheid, de draad trekken en het initiatief nemen. Hij/zij moet nog ondersteund worden in de ontwikkeling van een 'eigen ik'. Daarom is het goed om een compromis te vinden en geen afspraken op te leggen. Indien dit niet mogelijk is, moet je soms wel overnemen of afleiden.

Wel kan je de cliënt meer loslaten en hem/haar meer zelfstandig laten werken. De draad die zich gaandeweg meer ontwikkeld heeft met de begeleider, dient stevig genoeg te zijn om met die zelfstandigheidsdrang om te kunnen. De begeleider blijft op een afstand aanwezig en kan nabij komen indien nodig. Dit blijft van belang zodat hij steeds - zeker bij mislukkingen - kan terugvallen op de begeleiding. De cliënt mag keuzes maken als de situatie en de omkadering het toelaten. Op die manier geef je verantwoordelijkheid aan cliënten (bv. op zoek gaan naar een lief via een aangepaste app voor mensen met een beperking die ze zelf mogen gebruiken). Het is nodig om duidelijk te zijn over binnen welk kader de cliënt zijn/haar keuze mag maken. ('Het is jouw keuze om die grens over te gaan, maar dan heeft dit als gevolg dat we je gsm afnemen'). Succeservaringen zijn belangrijk; het is ook belangrijk dat de cliënt leert omgaan met mislukkingen ('Het is niet erg, we proberen het morgen opnieuw.').

Spanningen ontstaan hier vaak als de cliënt zijn eigen ik wil laten gelden. Het gaat om het doordrijven van zijn zin, vechten om autonomie en zichzelf laten gelden in een relatie ('Ik kan dit zelf, ik heb je hulp niet meer nodig!'). Het kan ook zijn dat de begeleiding weinig ruimte geeft voor de autonomie van de cliënt (bv. als de persoon belemmerd wordt in zijn zelfstandigheid: 'je kan het niet alleen' en niet gestimuleerd wordt zijn eigen talenten te benutten). Dit kan leiden tot mogelijk probleemgedrag.

3.2 Structuur en grenzen

In de ondersteuning is het belangrijk om rekening te houden met de toegenomen nood aan autonomie. De begeleider biedt best duidelijke grenzen in samenspraak met de cliënt. Belangrijk aandachtspunt hierbij is dat het hele team deze grenzen hetzelfde hanteert. Het belang van eenduidige afspraken binnen het team, die gelden bij alle begeleiders, willen we benadrukken (begeleiders, organisatie, beleid, visie m.b.t. digitale media).

Controle is nog steeds belangrijk, op die manier toon je het volgende: 'we laten je niet los' (geweldloos verzet, Omer & Wiebenga, 2015). Vaste controlepunten inbouwen kan helpen om duidelijk en consequent te zijn (bv. internetgeschiedenis nakijken met de cliënt). Door het (beperkt) begrenzen van online mogelijkheden, kan je ze in die afgegrensde ruimte wel

vrijheid geven. Moeilijker gedrag (testgedrag) is in deze fase normaal, waardoor het noodzakelijk is om duidelijk en consequent te begrenzen.

Onderhandelen en discreet sturen zijn centrale waarden binnen de begeleiding. De begeleider moet openstaan om tweede kansen te blijven geven. We maken afspraken, tegelijk beseffend dat de cliënt wel opnieuw dezelfde fouten kan maken. Door hier geen waardeoordeel over te vellen, en telkens opnieuw wel kansen te geven, laat je zien dat je er voor hem/haar bent. Binnen bepaalde grenzen kan de cliënt zelf keuzes maken en beslissingen nemen. Het op een correcte manier corrigeren van het gedrag van de cliënt is dan zeer belangrijk. Je geeft aan cliënt een aanbod, en geeft de keuze aan hun binnen dat aanbod (bv. 'je kan alles vragen, maar binnen dit kader dat we creëren').

Preventief is er veel mogelijk in deze fase. Je kan als begeleider meer verbaal toelichten en in dialoog gaan, maar je kan niet verwachten dat ze dat volgen. Je kan in een escalerende situatie ook nog preventief werken door de cliënt naar een vooraf afgesproken uitweg te begeleiden (bv. 'als je het moeilijk krijgt, mag je naar je kamer gaan'). Er is een beginnend begrip en inzicht waarom iets verkeerd is. Stel geen 'waaromvragen', hou je uitleg kort en bondig en geef daarbij aan wat er in het hier en nu gebeurt. Op die manier maak je het gedrag van begeleiders voorspelbaar voor de cliënt. Het is wel mogelijk om al het perspectief van de andere in te brengen en te kaderen. Verwacht niet dat de cliënt inzicht verwerft in het perspectief van die andere. Op deze wijze geef je wel al het verband van actie en reactie weer, en vergroot je het inzicht hierin bij de cliënt.

Het is belangrijk om de cliënt te steunen ('Ik blijf bij je, ook al ben je nu boos') en op tijd grenzen te stellen. De begeleider dient bewust om te gaan met conflicten en aandachtvragend gedrag. De cliënt uit het conflict halen en laten overnemen door een derde is vaak een goede oplossing (bv. cliënt eist langer te mogen gamen, begeleider schakelt hulp in van andere begeleider). Op deze manier wordt autoriteit gedeeld, waardoor regels sneller aangenomen worden door de cliënt. Bij het bespreken van bepaalde situaties blijf je als begeleider best in het hier en nu en grijp je best niet terug naar situaties in het verleden of de toekomst. In deze fase kan je de cliënt leren omgaan met frustratie en gaat hij /zij de confrontatie met zijn/haar grenzen aan.

3.3 Activiteiten

De activiteiten zelf kunnen en willen doen staat centraal, maar een veilige terugvalbasis is nog steeds noodzakelijk bij mislukkingen. Om tegemoet te komen aan de nood van autonomie, is het geven van (deel-) verantwoordelijkheid essentieel. Indien dit te moeilijk is, kan er flexibel overgenomen worden. Kleine, duidelijke opdrachten op korte termijn zijn dan haalbaar en geven de cliënt daarbij verantwoordelijkheden die hij/zij aan kan. Op die manier kan hij/zij succeservaringen opdoen. Door samen met de cliënt activiteiten te doen kan je in verbinding met de cliënt hem/haar beter leren kennen.

Verkenning in deze periode is belangrijk om de cliënt op eigen benen te leren staan. Je moet eerst weten wat het effect is van gedrag in de echte wereld om nadien dit te begrijpen in de virtuele, maar ook om te begrijpen dat dingen anders verlopen in de echte wereld (bv. je kan

via de Wii bepaalde bewegingen leren doen, maar de cliënt moet begrijpen dat dat in de echte wereld misschien niet kan).

3.4 Communicatie

De begeleider moet samen met de cliënt praten over de 'beginnende ik' (bv. eigen profielpagina, eigen vrienden, ...). Niet enkel praten over de cliënt maar ook de relatie benoemen, dus over jij én ik spreken. Duidelijk en helder zijn in communicatie staat voorop, zodat er voor de cliënt structuur en voorspelbaarheid is. Als er ruimte is binnen de gestelde grens, zoek je naar een compromis. Is er geen ruimte, dan maak je helder waarom er geen ruimte voor onderhandeling is. Ga in het laatste geval niet in discussie, op die manier verval je onherroepelijk in een welles-nietes spelletje met de cliënt.

Consequent zijn in wat je zegt maakt je betrouwbaar en dus een veilige haven voor de cliënt om naar terug te keren. Eenvoudige humor kan in deze fase werken. Wanneer de cliënt in de koppigheidsfase zit, dient de communicatie op een duidelijke en rustige manier gebracht te worden. Het verleggen van de aandacht van het conflict op iets anders kan het conflict ook doen oplossen. Als begeleider probeer je de frustratie die kan opspelen aan de kant te zetten en kan je soms kiezen om het gesprek door te geven een collega. Belangrijk is de cliënt perspectief te geven en dus een vooruitzicht bieden. Ondanks alles - het verregaande testen van de cliënt en de verwijten die je kan krijgen - is het cruciaal om te bevestigen dat de relatie nog goed zit. Je kan dit doen door er te zijn voor de cliënt als het misloopt, en hem/haar ondersteunen. Het zoeken van een goede balans tussen begrenzen en ondersteunen is nodig.

Voorbeelden	Toepassing	Handelingsstrategie
<p>X heeft vroeger negatieve ervaringen gehad op Netlog. Ze wilt nu graag een profiel op Facebook aanmaken. Wanneer de begeleider voorstelt om samen een profielpagina op Facebook te maken, wordt cliënt X boos. Wanneer de begeleiders vraagt waarom ze boos wordt, kan ze moeilijk een antwoord geven en trekt ze zich terug op haar kamer. Ze heeft geen zin meer om op de computer te zitten.</p>	<p>X wordt ingeschaald en blijkt in fase 3 op niveau van emotionele ontwikkeling te zitten. De begeleider stelt voor om X zelf een Facebookprofiel te laten aanmaken, maar voor ze online gaat het wel nog even te laten checken door begeleider. Ze mag alleen op de computer, maar slechts voor een beperkte tijd (10 minuten).</p>	<p><u>Structuur en grenzen</u> <i>Het is cruciaal dat alle betrokkenen op de hoogte zijn van de afspraken en deze consequent toepassen. Dit verhoogt het veiligheidsgevoel van de cliënt.</i> <i>Biedt geen rigide structuur, er moet nog ruimte zijn om te onderhandelen. Hoe groot die ruimte kan zijn wordt mede bepaald door de omstandigheden en de veiligheid van de cliënt.</i></p>
<p>X is heel actief op sociale media. Hij post regelmatig filmpjes op TikTok van hoe hij o.a. de brooddoos van andere kinderen steelt. Dit geeft hem een kick en hij geniet van de aandacht, zowel de positieve als de negatieve. Dit loopt uit de hand wanneer er met een van zijn filmpjes naar de politie wordt gestapt.</p>	<p>Elke woensdagnamiddag maakt de aandachtsbegeleider van X een halfuurtje tijd om zijn online ervaringen te bespreken. Er wordt besproken welke filmpjes hij gemaakt heeft en welke hij online gezet heeft. Dit gebeurt in een open, niet controlerende context. Bij zijn aandachtsbegeleider heeft X het gevoel dat hij alles kan zeggen zonder dat hij veroordeeld wordt over zijn daden. Daarnaast heeft hij wel zijn excuses moeten aanbieden aan de slachtoffers van zijn pesterijen.</p>	<p><u>Communicatie</u> <i>Duidelijkheid en ruimte voor onderhandeling is de basishouding in deze fase. Je zoekt naar een compromis binnen een aanvaardbaar kader en tegelijk de cliënt zijn/haar eigenheid erkennen.</i> <i>Geen ruimte voor onderhandeling is vb als het over veiligheid gaat en kan dus zeker voorkomen.</i> <i>Gebruik humor om met conflicten om te gaan of spanning te ontladen.</i></p>
<p>X streamt elke maandag Fortnite via Twitch. Met dezelfde username zit hij ook op Facebook en daar heeft hij zijn adresgegevens en GSM nummer publiek staan. Voor hij het weet komt een van zijn kijkers hierachter en begint hem tijdens zijn streams contant te bellen. Hij vindt dit heel</p>	<p>De begeleider legt X uit hoe het zo ver is kunnen komen en dat je privégegevens niet zomaar op sociale media mag zetten. De gegevens verdwijnen van Facebook en ook zijn username wordt aangepast zodat deze niet meer gelinkt zijn. De persoon in kwestie wordt geblokkeerd op zijn telefoon zodat hij hem niet meer kan</p>	<p><u>Afstand en nabijheid</u> <i>Overnemen en afleiden indien nodig, het hoort erbij in deze fase. Ga hierna dan wel weer een andere positie innemen. Afstand ten gepaste tijde is nodig, te vaak of te lang nabij zijn, kan contraproductief werken. De cliënt zijn/haar</i></p>

storend maar weet niet wat hij eraan kan doen.	lastigvallen. De begeleider wijst X regelmatig op de gevaren in de hoop dat dit in de toekomst niet meer voorvalt.	<i>frustratie zal groeien en tot weerstand uitgroeien. Zorg ervoor dat de cliënt ook voldoende uitdaging krijgt, geef hem/haar daarom ook makkelijkere taken of al voldoende ingeefende en dus gekende opdrachten.</i>
--	--	--

Vertaling naar digitale ontwikkeling, online risico's en de bijhorende handelingsstrategie.

Kenmerken ontwikkeling	Emotionele	Hoe toont zich dit in de omgang met Online risico's	Voorbeeld
<p>1. Cliënten groeien van afhankelijkheid naar zelfstandigheid. Groeien naar sterke "ik-identiteit" en gaan door een "koppigheidsfase".</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Cliënten zitten in de 'Ik'-fase: 'Ik doe dit omdat ik dit wil doen!' • Grenzen verleggen en experimenteren • Terugkeren naar veilige terugvalbasis • Interpretatie reacties van de andere 	<ul style="list-style-type: none"> • Afstand en nabijheid <ul style="list-style-type: none"> ○ Beschikbaar zijn, dit kan ook online en hoeft niet altijd in persoon te zijn. ○ Bekrachtig succeservaringen. • Activiteiten <ul style="list-style-type: none"> ○ Bekijk met de cliënt binnen welk kader hij mag experimenteren met vb gebruik van Messenger en toevoegen vrienden op facebook of instagram. ○ Bij het aanbieden van activiteiten let je op de haalbaarheid voor de cliënt. Biedt hem activiteiten aan die hij zonder hulp kan voltooien. • Communicatie <ul style="list-style-type: none"> ○ Maak duidelijke afspraken indien cliënt je nodig heeft. "Ik kan nu heel even naar je luisteren, en dan moet ik verder met vb de huiswerkbegeleiding van de anderen, daarna maak ik tijd voor je en kom ik naar je toe om 19u. ○ Consequent zijn in je afspraken, doe wat je zegt en zeg wat je doet. ○ Bij moeilijke momenten of mislukkingen geen 'waarom' vragen stellen 	

		<ul style="list-style-type: none"> • Structuur en grenzen <ul style="list-style-type: none"> ○ Kijk dan ook welke (deel)verantwoordelijkheid je hem/haar kan geven. Cliënten groeien door te doen. ○ Geef hem/haar kansen en corrigeer of neem over waar nodig.
<p>2. Cliënten kunnen indien nodig bijtanken bij hechtingsfiguren.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • “zelf” doen, begeleiding nog nabij • Na conflict of mislukking, begeleider beschikbaar 	<ul style="list-style-type: none"> • Afstand en nabijheid <ul style="list-style-type: none"> ○ Geef de cliënt het gevoel dat hij/zij ondanks zijn/haar frustraties toch steeds bij je terecht kan. ○ Wanneer de cliënt een beroep op je wil doen, en dat kan niet onmiddellijk, biedt perspectief. Geef aan wanneer wat kan en hou je er aan. • Activiteiten <ul style="list-style-type: none"> ○ Laat de cliënt ‘los’, experimenteren met nieuwe dingen naast de haalbare activiteiten. ‘Vang’ de cliënt op als het niet lukt, blijf dus nabij. • Communicatie <ul style="list-style-type: none"> ○ Blijf in het hier en nu, haal geen oude koeien uit de sloot. ○ Biedt een luisterend oor. • Structuur en grenzen <ul style="list-style-type: none"> ○ Consequentie van de begeleider in het stellen van grenzen is van belang om te kunnen bijtanken. Op die manier ben je betrouwbaar en veilig.

<p>3. Cliënten ontwikkelen beginnend normbesef.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Door correctie en bijsturing van begeleider • Door ervaringsleren, toch altijd met ondersteuning en bijsturing van begeleider. 	<ul style="list-style-type: none"> • Afstand en nabijheid <ul style="list-style-type: none"> ○ Geef vertrouwen en ga geen (machts)strijd aan. • Communicatie <ul style="list-style-type: none"> ○ Ga in onderhandeling en verwacht geen empathie. De cliënt confronteren helpt niet. ○ Zich verplaatsen in de andere lukt nog niet goed, focus op het gedrag in het hier en nu en verken alternatieven. • Structuur en grenzen <ul style="list-style-type: none"> ○ Biedt een duidelijk kader en structuur waarbinnen de cliënt veilig kan experimenteren. Bewaak de grenzen van dit kader.
--	---	---

Fase 4: Eerste Identificatiefase

1. Beschrijving

In deze fase zitten cliënten met een ontwikkelingsleeftijd van 3 tot 7 jaar. De ontwikkeling in deze fase gaat van geremdheid naar initiatief nemen. De cliënt groeit naar een grotere zelfredzaamheid en er wordt veel belang gehecht aan het oordeel van belangrijke anderen. De centrale vraag in deze fase is veeleer 'Wat kan ik?' en 'Wie ben ik tegenover de anderen?', hetgeen leidt tot zoeken naar positieve bevestiging.

Waar in de vorige fasen nog hooguit sprake was van een 'beginnend ik', ontwikkelt de cliënt in deze fase steeds duidelijker een identiteit. Regels worden geïnternaliseerd en kunnen meer vanop afstand worden gehanteerd. Een aantal ontwikkelingen worden doorgemaakt: van extern naar geïnternaliseerd geweten, van naast elkaar spelen tot samen spelen, van gebrek aan empathie naar beter socio-emotioneel inzicht en van erg impulsief naar meer overwegend handelen.

In de identificatiefase staat het identificeren met de ander centraal. Identiteit vormt zich in het omgaan met anderen en de mening van die anderen heeft een hele grote impact op het zelfbeeld of de identiteit van die persoon. De voorbeeldfunctie van ondersteuners en andere personen is op dit vlak erg belangrijk. Deze mensen vervullen immers de rol van rolmodel, hun feedback en ondersteuning is voor personen die zich in deze fase bevinden erg belangrijk. Vertrouwensrelaties met belangrijke anderen zijn in deze context cruciaal (Vermeulen, 2012). De cliënt wordt zich meer bewust van de gevolgen van zijn gedrag en weet wat hoort en wat niet.

Vanuit het denken met de 'draad' zien we de band met de cliënt meer en meer een afstandsbediening wordt. De cliënt wil de hechtingsdraad met de begeleider niet verliezen en dan werken straf en beloning omdat deze band dan behouden blijft.

2. Kenmerken van deze fase in de digitale ontwikkeling

2.1. Algemene digitale ontwikkeling

Tonky is four years old. At school, they could not find him for half an hour. Afterwards it became clear that he had broken into a house and broke every possible object he could find in the house with a stick. Tonky is a nice boy, not aggressive at all. The school is stunned and asks him why he did that. He replies: "To access a higher level!"

2.1.1. De cliënt ontdekt de onlinewereld

Hoe toont dit kenmerk zich online?

- Gezien de digitale wereld ingewikkeld in elkaar zit, en de cliënt in deze fase die wereld gaat verkennen, is het probleemoplossend vermogen belangrijk.
- In het begin van deze identificatiefase geloven cliënten dat wat in de media gebeurt ook echt is. Dit heeft als gevolg dat ze onder de indruk kunnen zijn, en soms ook bang. Dan is het belangrijk de cliënt duidelijk te maken dat hij/zij niet bang hoeft te zijn. Later in de fase kan je wel al toelichten wat echt is en wat niet. Het duiden van de context waarin deze zaken gebeuren is belangrijk. Wanneer de cliënt hierin groeit, kan hij/zij naar het einde van deze fase toe zelfstandig het onderscheid maken.
- Cliënten zijn sterk visueel georiënteerd op wat onmiddellijk waarneembaar is en hebben minder interesse in wat personages doen of wat hun motivatie is.
- Vanaf nu kunnen cliënten leren van programma's (bv. de dokter Bea show).
- Het taalvermogen van de cliënt groeit met de dag, maar is nog onvoldoende aanwezig in het begin van deze fase. Dat wil zeggen dat er nog steeds met visuele ondersteuning en op een duidelijke manier gecommuniceerd moet worden. Evenzeer zal dit vertaald worden naar de online interacties van de cliënt. Wanneer die in contact komt met anderen die taalvaardiger zijn, kan dit er op het vlak van gelijkwaardigheid (cf. vlaggensysteem Sensoa) risico's inhouden.
- De ontdekking dat men antwoorden kan vinden op het internet, is een waardevolle en belangrijke bijdrage van de virtuele omgeving aan de ontwikkeling van cliënten. Kindvriendelijke browsers, die laten zien dat je informatie kan vinden op de computer, geven de cliënt het belangrijke conceptuele kader dat informatie beschikbaar is. Cliënten moeten geholpen worden informatie te verwerken, anders kunnen ze foute fundamenten van kennis krijgen.
- Onder andere kan gaming worden geïntroduceerd als een van de vormen van ontspanning. Er moet aandacht worden besteed aan het beperken van de tijdsduur.

2.1.2. De cliënt neemt beginnende verantwoordelijkheid, zonder gezagsfiguur in de buurt.

Hoe toont dit kenmerk zich online?

- Cliënten hebben minder nood aan begeleiding, toch dient die nog altijd beschikbaar te blijven wanneer het misloopt. De begeleider geeft als het ware een afstandsbediening door aan de cliënt. Zonder dit altijd expliciet uit te spreken, geef je vertrouwen aan de cliënt. Hij of zij kan terugvallen op de begeleider indien nodig.
- Begeleiders krijgen een voorbeeldrol waar cliënten zich aan kunnen spiegelen. Het is belangrijk om hiervan bewust te zijn. Dit is een manier om de cliënt te leren hoe zich te gedragen (bv. door het eigen gebruik van gsm te beperken, sociale media te beperken, etc.)
- De cliënt ontwikkelt een beginnend normbesef en een beginnend schuldbesef. Straffen en belonen kan vanaf deze fase werken omdat er een start is van interne motivatie. We gaan hiermee werken door bijvoorbeeld het waarom van de regels uit te leggen. Je zoekt samen oplossingen en reflecteert samen over de regel. Regels worden dan verder geïnternaliseerd en de cliënt investeert bewust in de relatie en band met de begeleider. De cliënt kent de regels en kan zich hieraan houden zonder dat de begeleiding zich steeds erop moet wijzen (bv. cliënt weet wanneer het tijd is om te stoppen met gamen).
- De cliënt stelt regels in vraag. Er worden hoe- en waaromvragen gesteld. (bv. 'Waarom mag hij wel tv kijken en ik niet?')
- Naast het internaliseren van de regels en een beginnend normbesef, zal de cliënt ook de link met de begeleiding trekken. Dat wil zeggen dat hij/zij de begeleider in vertrouwen kan nemen als er een risico of probleem ontstaat. Ze zullen bijvoorbeeld melden aan begeleiding wanneer er iets niet klopt (bv. online naaktfoto's).
- De cliënt kent de weg naar online vrije tijd en zal zelf initiatief nemen. (bv. zelfstandig beginnen chatten in vrije tijd.)

2.1.3. De cliënt kan beperkt, beginnend, rekening houden met de anderen.

Hoe toont dit kenmerk zich online?

- De eerste vriendschappen ontstaan. De sociale omgang met anderen wordt nog getypeerd door het vertrekken vanuit een egocentrisch denken.
- Wanneer de cliënt zelf aan het spelen is, begint hij/zij een onderscheid te maken tussen fantasie en werkelijkheid. Ze kunnen echter nog makkelijk aan het twijfelen gebracht worden door anderen. Dit kan een risico zijn wanneer cliënten met een verschillend niveau van emotionele ontwikkeling in een groep zitten (bv. de ene cliënt probeert de andere cliënt te overtuigen dat spam echt is).
- Cliënten kunnen zichzelf beter begrenzen. Belangrijk hierbij te vermelden is dat er altijd de nodige info en/of uitleg van de begeleider nodig is. De cliënt kan in deze fase groeien naar een inschatting maken van het gevaar.
- Cliënten hebben in het begin van deze fase nog onvoldoende 'zelfcontrole' ontwikkeld, maar dit zal groeien doorheen deze fase. Pas op een emotionele leeftijd van 5 jaar kan men die zelfcontrole toepassen. Dat wil zeggen dat de onmiddellijke behoeftebevrediging steeds minder de bovenhand neemt. Omdat de cliënt doorheen deze fase groeit, kan er zeker nog sprake zijn van een moeizame regulering.
- In de interactie met de anderen zien we dat de cliënten zich met hen (en onderling) vergelijken. Wederzijdse beïnvloeding speelt een rol. (bv. een vriendin die mooie

vakantiefoto's post, kan ervoor zorgen dat een cliënt zelf op vakantie wil en jaloers wordt.)

- Er is een angst om niet geaccepteerd te worden door belangrijke anderen (bv. 'ik wil er mooi uitzien, want dan vinden mensen mij leuk').
- We zien een verdere uitbreiding van emoties zoals spijt en beginnende schaamte. Cliënten kunnen praten over eigen gedrag (bv. 'Ik heb dat bericht gepost, omdat ik boos was. '), maar hebben hier vaak nog hulp bij nodig. Het 'samen doen' is een goede methode om dit te begeleiden.
- De cliënt benadert de wereld nog op een egocentrische manier en dit kan gemakkelijk leiden tot gevoelens van almacht (vgl. het worden van 'prinsen' en 'prinsessen'). Een cliënt die te veel in de virtuele omgeving verblijft, kan een gebrek aan feedback over zijn/haar eigen gedrag ervaren en kan dan niet leren over zijn/haar eigen beperkingen. Dit kan leiden tot een disbalans met een overdreven uitgebreid ego. Dit heeft op zijn beurt invloed op het leren samenleven en het vormen van vriendschappen en relaties.

3. Handelingsstrategieën

Om het online gedrag van de cliënten te begeleiden en te omkaderen, maken we een onderscheid tussen vier verschillende handelingsstrategieën die aangepast zijn aan het emotionele ontwikkelingsniveau. We baseerden ons hiervoor op de indeling van De Neve & Marrecau (Claes et.al., 2012).

3.1. Afstand en nabijheid

Er is sprake van een grotere ontwikkeling van de I-identity. De cliënt kan grotere verantwoordelijkheden aan (bv. keuzes maken omtrent welke vrienden toe te voegen en welke niet). De begeleider heeft vooral een voorbeeldfunctie of een functie als rolmodel. Positieve feedback is belangrijk (bv. 'Je bent goed bezig!'). Stimuleren en uitnodigen is belangrijk, zonder te overschatten (bv. 'Ga je nu proberen zelf een mail te schrijven?'). Als het gaat om nieuwe vaardigheden of nieuwe media, is het goed om extra veiligheid te bieden: je kijkt eerst samen hoe het moet, je verwerft hierbij informatie over hoe de cliënt met die nieuwe vaardigheden of media omgaat. Wanneer de cliënt deze stap goed afrondt, kan je hem het vertrouwen schenken om dit alleen te doen.

Succesverhalen in de kijker zetten en positief stimuleren helpt om de nodige vaardigheden te ontwikkelen. Ook hier staat de vertrouwensrelatie met de begeleiding centraal (bv. 'We staan altijd voor je klaar, ook als het misloopt.'). Door de internalisering van regels en de relatie met begeleiding die al voldoende ontwikkeld is, hoeft je als begeleider niet altijd aanwezig te zijn in één ruimte. Er ontstaat ook mogelijkheden om incidenten of moeilijkheden te bespreken.

3.2. Structuur en grenzen

De begeleider moet duidelijkheid bieden door uit te leggen 'waarom' bepaalde grenzen en regels belangrijk zijn. Onderhandeling is hierbij cruciaal. Regels kunnen houvast bieden door ankerpunten te gebruiken (dingen die altijd hetzelfde blijven, bv. tijd om te gamen, dezelfde computer gebruiken, geen gsm op de slaapkamer,...).

Spanningen uiten zich hier als er sprake is van conflicten met autoriteit en het betwisten van regels. Dit kan leiden tot teruggetrokken gedrag en geremdheid bij de cliënt of gedrag waarbij de cliënt zich erg wil laten gelden. De begeleiding kan duidelijke grenzen bieden voor de cliënt (bv. 'na twee opmerkingen krijg je een time-out'). In deze fase kan de cliënt een onderscheid maken tussen schuld en spijt, al is het onderscheid nog zwart-wit.

3.3. Activiteiten

Activiteiten focussen zich vooral op individuele opdrachten die een zekere mate van verantwoordelijkheid hebben. Cliënten zijn meer gericht op het laten zien van hun verschillende vaardigheden en het feit dat ze zich een bepaalde vaardigheid meester gemaakt hebben. Begeleiding kan het beste positieve bevestiging geven op basis van de eigen prestaties van de cliënt (bv. 'dat heb je goed gedaan!'). Op zoek gaan naar activiteiten waarin de cliënt kan uitblinken, is een goed idee. Cliënten kunnen leren via trial-and-error, herhaling en observatie. Cliënten kunnen vanaf deze fase leren uit spelletjes en filmpjes, dus educatieve

spelletjes zijn een meerwaarde in deze fase. Ook groepsactiviteiten zijn een interessante manier om de cliënten te helpen met hun identiteitsontwikkeling.

3.4. Communicatie

De begeleider moet aandacht hebben voor dagelijkse, gewone gesprekken, met veel actieve inbreng van de cliënt. Beginnende reflectie over conflicten is mogelijk (bv. 'Waarom denk je dat hij/zij zo gereageerd heeft tegen jou?'). Rust en veiligheid bieden bij angst is ook belangrijk (bv. 'het is niet omdat die persoon niet meteen antwoordt, dat die persoon boos is op jou'). De begeleiding moet veel uitleg geven aan de cliënt over verschillende soorten media en de risico's daarin. Vorming geven op inzicht/zelfbeeld is in beginnende mate mogelijk.

Voorbeelden	Toepassing	Handelingsstrategie
<p>X had een vriend gemaakt op Discord. Ze beheerden samen een groep en speelden veel spelletjes samen. Op een moment vroeg zijn vriend of hij een spel mocht lenen en deelde X zijn Steam account. X zag hier geen problemen in tot de begeleiding merkte dat er geld van zijn Steam account verdwenen was. Toen de begeleiding X hierover aansprak, zei hij dat dat ok was omdat hij een goede vriend was.</p>	<p>In een gesprek met zijn begeleider geeft X aan dat hij heel veel belang hecht aan zijn vriend en hun vriendschap. De begeleider erkent zijn gevoelens. Na een aantal sessies wordt het voor X duidelijk dat een goede vriend niet steelt. De begeleider legt uit hoe een goede, gezonde vriendschap eruit ziet en dat je niet zomaar je account gegevens aan anderen, ook al zijn dit vrienden, mag doorgeven.</p>	<p><u>Afstand en nabijheid</u> <i>Kijk met een oplossingsgerichte bril naar de cliënt. Gedrag positief hertalen en correctie inbrengen indien nodig is één manier. Positieve bekrachtiging en succes in de verf zetten is een andere manier om de cliënt te stimuleren om zelf actie te ondernemen. Neem in deze fase niet zomaar over, kijk wat de cliënt zelf kan en geef hem/haar de ruimte om die verantwoordelijkheid op te nemen.</i></p>
<p>X houdt van spelletjes, haar favoriet is Candy Crush. Hier kan ze soms uren na elkaar op spelen tot ergernis van haar familie. Mama geeft aan dat ze X niet altijd kan bezighouden en geeft toe dat de computer dan een makkelijke optie is. Mama neemt soms de GSM af en dan heerst er totale chaos. Ook 's nachts kan X soms stiekem op haar GSM spelen tot in de vroege uurtjes. Op school merken ze meteen dat X afwezig en moe is.</p>	<p>Er wordt een compromis gezocht met X. Een hulpverlener komt thuis langs. X mag haar GSM bij haar houden overdag maar ze mag maar max 20 minuten hierop gamen. Daarna gaat een automatische wekker af en moet ze even iets anders doen. Er wordt een schema gemaakt dat X boven haar computer kan hangen, zo kan ze iedere keer hieraan herinnerd worden. In haar GSM stelt ze een timer in waardoor ze niet langer dan 20 minuten een spel speelt.</p>	<p><u>Structuur en grenzen</u> <i>In tegenstelling tot de vorige fases geef je als begeleider hier tekst en uitleg bij het kader en de regels. Consequenties voor het overtreden kondig je best al aan. Zorg voor voldoende speling in het kader, er moet nog ruimte zijn om te experimenteren en onderhandelen. Eens het kader gemaakt, herhaal de regels, de afspraken en de consequenties voldoende. Ga er niet van uit, één keer besproken = gekende materie.</i></p>
<p>X kijkt elke week naar de afleveringen van 'Echte verhalen, de buurtpolitie'. Hij gaat hier helemaal in op. Vorige week liep er zogezegd een onderzoek bij hem in de buurt. Hij zocht de straat op en ging een bezoekje brengen. Uiteindelijk was de begeleiding hem twee uur kwijt en was hij teleurgesteld dat de straat die hij bezocht had niet</p>	<p>Bij zulke programma's heeft de begeleiding extra aandacht om aan hun cliënteel uit te leggen dat hoewel het programma 'echte verhalen' heet, het niet om echte verhalen gaat. Cliënten kunnen zich verliezen in filmpjes omdat het verschil tussen realiteit en fantasie niet altijd helder is voor hen én omdat de maatschappij het soms extra</p>	<p><u>Communicatie</u> <i>Ga op een bevragende manier om met de cliënt in het bespreken van conflicten of moeilijke situaties. Stel open vragen en benoem wat je ziet gebeuren op emotioneel niveau. Leef mee met de cliënt en reik alternatieven aan "heb je hier al aan gedacht? Wat als je dit zou doen?"</i></p>

overeenkwam met degene die hij op TV gezien had.	moeilijk maakt om dit onderscheid te maken.	<i>Blijf rustig en verwoord wat er gebeurt of gaat gebeuren. Stuur verwachtingen bij en ga hier met dus met de nodige flexibiliteit mee om.</i>
--	---	---

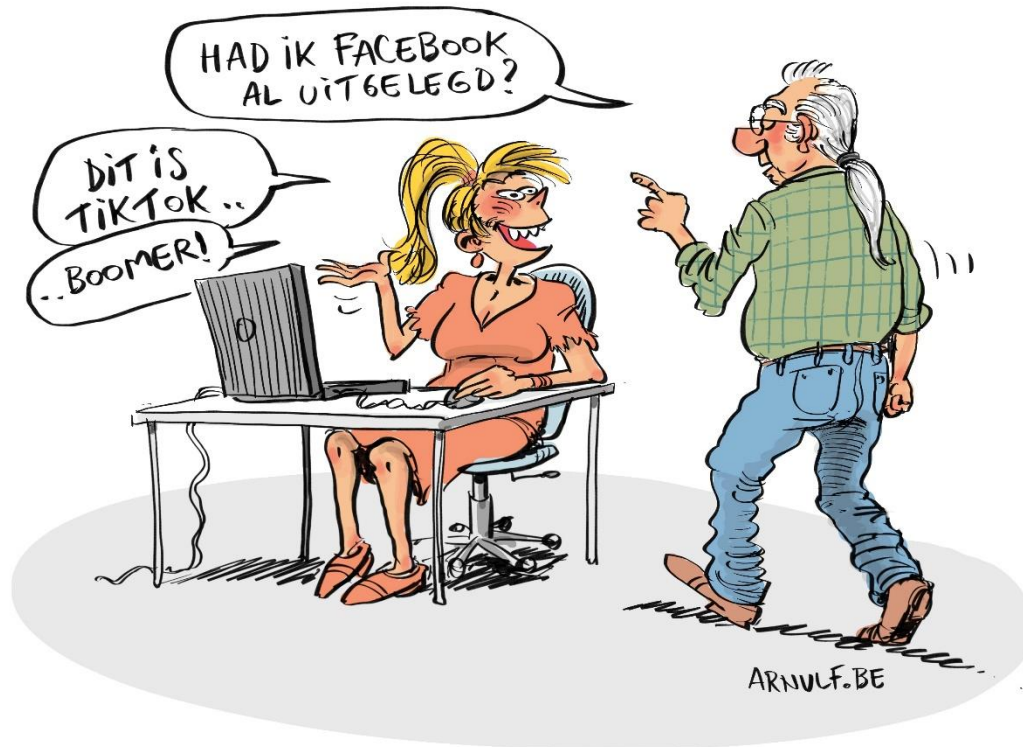
Vertaling naar digitale ontwikkeling, online risico's en de bijhorende handelingsstrategie.

Kenmerken ontwikkeling	Emotionele	Hoe toont zich dit in de omgang met Online risico's	Voorbeeld
De cliënt ontdekt de ruimere omgeving (online en offline) (huis, buurt, ruimere buurt, grote buurt, Vignero)		<ul style="list-style-type: none"> • Vergroten van probeerruimte/actieradius • Probleemoplossend vermogen • Onderscheid fantasie vs realiteit mbt de online werkelijkheid (games, avatars, etc) • Betrouwbaarheid virtuele omgeving 	<ul style="list-style-type: none"> • Afstand en nabijheid <ul style="list-style-type: none"> ○ Stimuleer initiatief, geef de cliënt verantwoordelijkheid. • Activiteiten <ul style="list-style-type: none"> ○ Indien de situatie dreigt te escaleren, leidt de cliënt af om de situatie onder controle te krijgen. ○ Doe dingen samen met de cliënt en verleg daarin telkens de grens rond verantwoordelijkheid opnemen. Begin klein en ga steeds een stapje verder. Ondersteun en stimuleer hem/haar om zelf oplossingen te zoeken. • Communicatie <ul style="list-style-type: none"> ○ Help de cliënt door gevoelens en emoties te benoemen en bevestigen. • Structuur en grenzen <ul style="list-style-type: none"> ○ Corrigeer de cliënt zijn/haar gedrag en denken indien nodig. Dit kan door in te grijpen in de situatie.
De cliënt kan beginnende verantwoordelijkheid nemen, zonder gezagsfiguur in de buurt. Groei naar verdere zelfstandigheid.		<ul style="list-style-type: none"> • Verwachtingen kennen zonder gezagsfiguur in de buurt. 	<ul style="list-style-type: none"> • Afstand en nabijheid <ul style="list-style-type: none"> ○ Benader de cliënt als volwaardig persoon

	<ul style="list-style-type: none"> • Neemt beginnende verantwoordelijkheid op. • Leren en weten wat kan en niet kan 	<ul style="list-style-type: none"> • Activiteiten <ul style="list-style-type: none"> ○ Om te faciliteren dat de cliënt zijn verantwoordelijkheid begint op te nemen, biedt activiteiten aan die er voor zorgen dat de cliënt zich goed voelt over zichzelf. • Communicatie <ul style="list-style-type: none"> ○ De situatie telkens opnieuw uitleggen en duiding geven is evenzeer corrigeren. Je geeft dan uitleg over wat hij/zij net deed en waarom het niet ok is. Je kan daarbij alternatieven formuleren. • Structuur en grenzen <ul style="list-style-type: none"> ○ Corrigeren kan door in de buurt van de cliënt te blijven, doe dit zonder betuttelend te zijn. Geef de cliënt ruimte en verantwoordelijkheid.
<p>De cliënt kan beperkt, beginnend, rekening houden met de anderen. Sociale omgang gebeurt nog vanuit egocentrisch denken.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Beheersing eigen gedrag • Beginnende empathie • Consequenties eigen gedrag beginnend inschatten. • Reflecteren lukt met behulp van een derde 	<ul style="list-style-type: none"> • Afstand en nabijheid <ul style="list-style-type: none"> ○ Zorg voor meer sociale contacten buiten vertrouwde figuren. • Activiteiten <ul style="list-style-type: none"> ○ Stimuleer de cliënt tot actie om activiteiten met anderen te doen. • Communicatie

		<ul style="list-style-type: none">○ Je kan de cliënt aanspreken op sociaal gedrag in groep omwille van de focus op het sociale leren in deze fase.○ Een cliënt persoonlijk aanspreken en inzichtelijk werken gebeurt best nog individueel.● Structuur en grenzen<ul style="list-style-type: none">○ Let op met het opkijken naar anderen en de wensen van de cliënt omtrent de relatie. Zeker bij het interpreteren van signalen van derden. Ondersteun de cliënt hierin. Vb, valkuil in chatrooms, sociale media.○ Corrigeer de cliënt in zijn of haar gedrag en denken.
--	--	--

Fase 5: Realiteitsbewustwording

1. Beschrijving

Cliënten die zich in deze fase bevinden, hebben een ontwikkelingsleeftijd tussen 7 en 12 jaar. Merk hierbij op dat de ontwikkelingsleeftijd een dynamisch proces is, waarbij evolutie mogelijk is (bv. er is een duidelijk verschil tussen een cliënt met een ontwikkelingsleeftijd van 7 jaar en een cliënt met een ontwikkelingsleeftijd van 12). Bij de start van deze fase hebben cliënten de ontwikkelingstaken van de vorige fase behaald. De evolutie in deze fase gaat van een gevoel van minderwaardigheid naar zelfvertrouwen. Personen die zich in deze fase bevinden, vinden het belangrijk om erbij te horen en tonen graag dat ze het (goed) kunnen. Er is sprake van een zekere geldingsdrang: deze cliënten willen zich onderscheiden en differentiëren van anderen tijdens hun zoektocht naar hun eigen identiteit.

Deze fase is gericht op het verkennen van de buitenwereld en het belang van een ondersteunend netwerk van vrienden, leeftijdsgenoten, familie, collega's,... De leefwereld van de persoon kan opnieuw wat meer gaan verruimen. Er vinden opnieuw enkele evoluties plaats: van een beginnend naar een bijna volledig geïnternaliseerd geweten, van beginnende samenwerking met anderen naar sterkere samenwerking en oprechte vriendschappen en van een beginnend inzicht in oorzaak en gevolg naar een toegenomen inzicht en de mogelijkheid tot reflecteren over het eigen aandeel en de gevolgen voor anderen (empathie) (Vermeulen, 2012).

De draad wordt hier een contextuele draad. Thema's die betrekking hebben op het zelf en anderen, komen naar boven. Deze draad is gericht op de ontwikkeling van de ik-functies, op zich kunnen inleven van wat anderen denken. Er ontstaat identiteit.

2. Kenmerken van de fasen

2.1. Algemene digitale ontwikkeling

2.1.1. Ontwikkeling van eigen "ik"

Hoe toont dit kenmerk zich online?

- De cliënt beschikt over meer kennis over zichzelf, de eigen 'ik' is ontwikkeld. Hij heeft een realistischere kijk op zichzelf in vergelijking met de vorige fasen. De cliënt weet waar hij /zij goed in is en wil hierin ook uitblinken. Daarbij ontwikkelen ze een goed inzicht in wat ze kunnen. Ook het ontwikkelen van een sociale identiteit is een belangrijk punt in deze fase: ze gaan op zoek naar hun eigen identiteit en hun gender.
- Gelijklopend met het zichzelf beter kunnen inschatten, ontwikkelt er ook een beter inschatten van de andere. Men weet wie men als vriend wil en wie niet (bv. 'met die persoon kan ik best niet omgaan en met die persoon wel').
- Het geweten ontwikkelt verder: cliënten kennen gevoelens zoals schuld, schaamte en empathie. Ze weten dat sommige dingen niet mogen en waarom ze niet mogen.
- De cliënt kan zich beter beheersen, dit uit zich o.a. in het onderdrukken van negatief gedrag, zoals agressie.
- De cliënt kan meestal een onderscheid maken tussen realiteit en fantasie, maar kan hierbij nog ondersteuning gebruiken (bv. winacties, porno).
- Men kan zich verliezen in onrealistische identiteiten (bv. avatarisme, gameverslaving). Cliënten kunnen zich in hun zoektocht naar hun eigen identiteit verliezen in de virtuele wereld. In media gaan cliënten soms ook op zoek naar 'wishful identification': identificatie met helden of idolen die ze zelf niet kunnen zijn.
- De cliënt is in het spel gericht op het resultaat, dus op de prestaties die hij/zij levert. Het resultaat is belangrijker dan het proces, bv. geen spel spelen voor de gezelligheid, maar om te winnen. Ze verliezen hun interesse in 'educatief mediagebruik' (bv. wiskunde bijschaven) en geven de voorkeur aan gewelddadig entertainment met actie en avontuur. (bv. GTA, fortnite,...)
- In deze fase groeit de capaciteit/of mogelijkheden van de cliënt om verschillende perspectieven in te nemen: ze kunnen met andere woorden ook daar een andere bril naar dezelfde situatie kijken. Ze identificeren zich met 'psychologisch' gelijken.

2.1.2. Ontstaan van een ruimere levenswereld, zowel op sociaal vlak als op zelfstandigheid

Hoe toont dit kenmerk zich online?

- De online wereld zorgt voor een rijke grond voor experimenteren; jongeren proberen rollen en identiteiten uit en experimenteren met seksualiteit.
- De cliënt gaat actief op zoek naar (online) sociale relaties, ze maken vriendschappen en verhogen het gebruik van sociale media. Sociale media komt tegemoet aan de behoefte van kinderen om populair te worden en vrienden te maken. Gebeurtenissen spelen zich af binnen een (vrienden)groep. Vrienden bepalen meer en meer de interesses en de goede/slechte mediagewoonten, ouders geraken meer op de achtergrond. In opstand komen tegen de ouders behoort tot de normale ontwikkeling en kan nu ook in de virtuele omgeving.
- Groepsidentiteit is belangrijk, het hebben van hobby's en hun kwaliteiten uiten op sociale media is belangrijk voor hen (bv. gebruik van Instagram).
- De cliënt is vatbaar voor groepsdruk, o.a. meelopen in online pestgedrag of sexting.
- Grooming kan een probleem worden omdat het kind graag als volwassene wordt beschouwd, maar niet door de intenties van een kwaadaardige volwassene heen kan kijken.
- Er kan ook sprake zijn van positieve peer pressure. (bv. 'Het is ok om niet ok te zijn'). Cliënten leven mee met anderen, empathie wordt ontwikkeld. (bv. meedoen aan verkoop voor 11.11.11).
- De cliënt identificeert zich met vloggers, rolmodellen, idolen, influencers,... deze fase vertoont een piek in de gevoeligheid voor de meningen van anderen en de identificatie hiervan.
- De cliënt is gevoelig voor online challenges (bv. blue whale challenge, pro ana websites,...).
- Het risico op online verslaving is vanaf deze fase bijzonder relevant (bv. online betalen voor deelname aan een spel, gokken).
- In deze periode is de computer een geweldig hulpmiddel. Leren wordt belangrijk en daar kan de virtuele omgeving bij helpen (bv. gebruik van Smartschool om zelfstandigheid te verhogen).
- Technologie zorgt voor vermaak, educatie, ontwikkeling en zelfstandigheid. Interesse in speelgoed verdwijnt. Ze gebruiken het internet op eenzelfde manier als adolescenten, op zoek naar informatie over geweld, seksualiteit, relaties en romantiek. Er ontwikkelt zich een voorkeur voor volwassen entertainment.

2.1.3. De cliënt groeit naar zelfstandigheid en leert zelfreflectie.

Hoe toont dit kenmerk zich online?

- De cliënt kan nadenken over de regels rond digitale technologie en heeft meer gevoel voor structuur en regels.
- De cliënt kan onder begeleiding reflecteren over bepaalde gebeurtenissen. Groepsgesprekken zijn mogelijk met cliënten uit dezelfde fasen.
- De cliënt begint gevoelens van empathie, schuld(inzicht) te ontwikkelen.
- De cliënt begrijpt het referentiekader van de andere en kan hierover een gesprek aangaan.

- De cliënt heeft inzicht in de gevolgen van zijn gedrag (bv. kan abc-schema invullen).
- De cliënt leert omgaan met de gevolgen van het eigen gedrag in de werkelijkheid en leert verschillende copingstrategieën.

3. Handelingsstrategieën

Om het online gedrag van de cliënten te begeleiden en te omkaderen, maken we een onderscheid tussen vier verschillende handelingsstrategieën die aangepast zijn aan het emotionele ontwikkelingsniveau. We baseerden ons hiervoor op de indeling van De Neve & Marrecau (Claes et.al., 2012).

3.1 Algemeen

3.1.1 Afstand en nabijheid

De ondersteuning kan meer op afstand gebeuren, met een veilige terugvalbasis bij onverwachte vragen of problemen. Ruimte geven voor de mening van anderen is belangrijk omdat het sociaal inzicht meer ontwikkelt. De begeleider moet het proces van initiatief nemen van de cliënt ondersteunen en complimenten geven ('Amai, wat kan je dat goed!') zodat het zelfvertrouwen en eigenwaarde van de cliënt groeit. Belangrijk hierbij is om de inzichten die de cliënt gaandeweg doet te ondersteunen en te bekrachtigen. Benader de cliënt dan ook als een gelijkwaardige partner in het gesprek en in het zoeken naar oplossingen en nemen van verantwoordelijkheid.

De uitdaging voor ouders en leerkrachten evolueert van bescherming naar begeleiding, zowel in de virtuele omgeving als in real life. Het is belangrijk dat de verwachtingen van de omgeving niet indruisen tegen de eigen aard van de cliënt (bv. een cliënt met een extraverte persoonlijkheid die graag foto's trekt, maar die geen Instagram mag hebben). Spanningen kunnen ontstaan door een verstoring van het zelfvertrouwen en eigenwaarde. Dit kan gebeuren wanneer de cliënt geen ruimte krijgt om zichzelf te ontwikkelen, bv. als de kennis van de cliënt wordt onderschat of als de mening van de cliënt niet wordt gerespecteerd. Een ander voorbeeld is de cliënt die zichzelf te hoge verwachtingen oplegt.

3.1.2 Structuur en grenzen

De begeleider moet ruimte bieden voor onderhandeling. Bij het opstellen van regels wordt best verduidelijkt waarom bepaalde regels zijn opgesteld. Interacties met leeftijdsgenoten en leren van elkaar staat centraal (bv. in spel leren onderhandelen, leren conflicten oplossen). De vriendengroep heeft dan ook een grote invloed op de cliënt. Laat hem/haar zelf oplossingen zoeken en ondersteun dat proces. Analyseer de gemaakte keuzes of het te volgen pad met de cliënt. Maak daarbij gebruik van de waarden en normen die de cliënt al ontwikkeld heeft. Laat duidelijk horen dat de cliënt altijd met vragen bij de begeleiders terecht kan. Het kan immers zo zijn dat er bij de cliënt bepaalde zaken moeten bezinken en dat er gaandeweg vragen ontstaan. Een oplossing - bedacht in samenspraak met de cliënt - kan eventueel zijn: samen een facebookpost bekijken voordat deze online gaat. Het begeleiden van de cliënt op afstand is belangrijk.

Begeleiders moeten het denkproces van de cliënten mee begeleiden. Procesbegeleiding komt meer naar voor dan resultaatsbegeleiding (bv. conflictcyclus bespreken, abc-schema's gebruiken,...). De kern is de cliënt aanzetten tot reflectie op zijn eigen gedrag. Bescherming is belangrijk bij ongeremde jongeren die gemakkelijk een doelwit kunnen worden voor volwassenen met foute bedoelingen. Cliënten in deze fase kunnen baat hebben bij adequate media-educatie, zodat ze niet gemakkelijk het slachtoffer worden van commerciële valstrikken of aan volwassenen die (seksueel) misbruik maken van de naïviteit van jonge adolescenten. De ondersteuning kan zich vooral richten op het bespreekbaar maken van grenzen en aangeven waarom er grenzen zijn.

3.1.3 Activiteiten

Activiteiten waarin grotere verantwoordelijkheden worden toegekend ('Je kan nu zelf je profielpagina aanmaken.') worden aangeraden. De cliënt kan hier ondertussen voldoende mee overweg. Hij/zij zoekt en wil een plaats in de steeds groter wordende omgeving. Verder kunnen de juiste voorwaarden gecreëerd worden om te oefenen met competitie, productiviteit en creativiteit (bv. tijdens online gamen). Activiteiten moeten resultaatgericht zijn, bv. een post moet zoveel online likes halen of in een spel moet een hoger level behaald worden. In een wereld waarin sociale media steeds belangrijker worden, heeft de jongere behoefte aan begeleiding bij zijn of haar online activiteiten, om informatie te kunnen aftoetsen en verwerken. Ouders en andere hechtingsfiguren zijn hier belangrijk omdat ze de jongeren moeten helpen bij het verwerken van de interpersoonlijke ervaringen die ze hebben gehad in de virtuele omgeving.

3.1.4 Communicatie

Analyseren en reflecteren met de cliënt wordt meer en meer mogelijk ('Waarom denk je dat je ruzie hebt met die persoon?', 'Wat liep er mis?'). De aandacht kan gericht worden naar het nadenken over negatief beleefde situaties ('Denk je echt dat die persoon dat opzettelijk gedaan heeft?'). Ondersteun de cliënt met zijn gevoelens verwoorden bij het analyseren en reflecteren. Het is belangrijk om dit te normaliseren, dus niet als einddoel te realiseren. Ondersteuning op dit vlak blijft belangrijk.

Groepsgesprekken om samen te reflecteren over mogelijke online risico's zijn mogelijk. Dit is een handig middel om de verantwoordelijkheid en betrokkenheid te vergroten, bv. een groepsgesprek over het gebruik van online privacy. Afspraken die de cliënten samen in groep maken, onder begeleiding van een moderator, worden vlotter geïnternaliseerd. Het gaat over een gedeeld belang en cliënten maken zelf de analyse van de voor – en nadelen. Op deze manier leert de cliënt dat meningen van anderen ook waardevol kunnen zijn. Samen praten over risico's en veiligheid is belangrijk. Heb aandacht voor de 'waaromvragen' van cliënten en probeer hier steeds een duidelijk antwoord op te geven.

Vertaling naar digitale ontwikkeling, online risico's en de bijhorende handelingsstrategie.

Voorbeelden	Toepassing	Handelingsstrategie
<p>X is fan van Billie Eilish. Ze luistert al haar muziek en bekijkt al haar filmpjes op YouTube. Nu begint X zich ook te kleden en te gedragen als Billie. Soms reageert ze apathisch en ze trekt zich meer en meer terug. De begeleiding maakt zich zorgen. Ook de teksten van Billie zijn zorgwekkend. Ze vrezen dat X zich teveel identificeert met haar.</p>	<p>De begeleider gaat met X in gesprek om de onderliggende psychische problematiek aan te pakken. Vanwaar komt het dat de cliënt zich zo identificeert met Eilish? Heeft zij effectief een stemmingsproblematiek of is dit louter het kopieergedrag van een rolmodel? In het eerste geval komt er een doorverwijzing naar een psycholoog, in het tweede geval is het 'probleem' van X niet problematisch en kan een gesprek met begeleiding al veel helderheid brengen.</p>	<p><u>Communicatie</u> <i>In gesprek met de cliënt, laat voldoende ruimte voor de dialoog. Op die manier maakt de cliënt een denkproces door.</i> <i>Overschat deze denkprocessen ook niet, hou voldoende de vinger aan de pols. Wees dus zeer alert voor angsten, onzekerheden en kijk voorbij het harnas dat vaak aangemeten wordt.</i></p>
<p>Een cliënt uit de leefgroep heeft een andere cliënt overhaalt om een naaktfoto op Instagram te zetten. In eerste instantie had de cliënt hier geen moeite mee, maar toen er negatieve reacties kwamen liep de situatie uit de hand.</p>	<p>Een begeleider gaat met beiden cliënten een gesprek aan de hand van het SENSOA vlaggensysteem. De cliënten leren wanneer en sprake is van een rode vlag. Welk gedrag gepast is en welke gedrag ok is.</p>	<p><u>Structuur en grenzen</u> <i>Geef ruimte voor onderhandelen en bied duidelijke grenzen en geef consequenties indien nodig.</i> <i>Stimuleer het denkproces en laat de cliënt vooral veel ervaren. Door ervaringsleren leert cliënt via trial and error heel wat nieuwe vaardigheden en inzichten.</i> <i>Geef steeds het 'waarom' van de regels en leg meningen uit.</i></p>
<p>Twee cliënten uit dezelfde leefgroepen hebben laaiende ruzie. Het zou een overblijfsel zijn van een online vete die plaatsvindt op Facebook.</p>	<p>De begeleider haalt de twee cliënten bij elkaar en brengt een gesprek op gang: waar liep het mis? Wat heeft je gekwetst? Wat zouden we in de toekomst kunnen doen zodat dit soort conflicten niet meer plaatsvinden? Samen met de cliënten zoeken ze een oplossing.</p>	<p><u>Afstand en nabijheid</u> <i>Ondersteun de cliënten om oplossingsgericht te denken. Geef ze zoveel als mogelijk positieve feedback "dat pak je op een goede manier aan, fijn".</i> <i>Neem niet de boventoon in het gesprek aan, werk faciliterend voor het gesprek en grijp wel in als het nodig is (veiligheid, eindeloze discussie, ..).</i></p>

Vertaling naar digitale ontwikkeling, online risico's en de bijhorende handelingsstrategie.

<i>Kenmerken ontwikkeling</i>	<i>Emotionele</i>	<i>Hoe toont zich dit in de omgang met Online risico's</i>	<i>Voorbeeld</i>
Ontwikkeling van eigen "ik"		<ul style="list-style-type: none"> • Realistische kijk op zich zelf en de andere • Verdere ontwikkeling van geweten • Spel gericht op resultaat • Mogelijkheid om andere bril, perspectief in te nemen groeit. 	<ul style="list-style-type: none"> • Afstand en nabijheid <ul style="list-style-type: none"> ○ Steunen, sturen en stimuleren, op een afstand. Gericht op maximale zelfverantwoordelijkheid. ○ Probeer te spiegelen bij de cliënt, op die manier kan hij reflecteren over zijn gedrag. • Activiteiten <ul style="list-style-type: none"> ○ Een spel of activiteit is gericht op winnen, niet op het spelen ervan. Stimuleer cliënt naar het oplossen van eventuele conflicten of achteraf bespreken van de situatie. • Communicatie <ul style="list-style-type: none"> ○ Investeer in nabesprekingen van situaties, stimuleer de cliënt zijn eigen oplossingsvermogen. • Structuur en grenzen <ul style="list-style-type: none"> ○ Biedt ruimte voor onderhandeling, en bespreek het 'waarom'.
Ontstaan van een ruimere levenswereld. Zowel op sociaal vlak als op zelfstandigheid		<ul style="list-style-type: none"> • Actief op zoek naar (online) nieuwe relaties • Groepsidentiteit, peer pressure is belangrijk thema 	<ul style="list-style-type: none"> • Afstand en nabijheid <ul style="list-style-type: none"> ○ Stuur op tijd bij als invloeden van buiten af (online/offline) te veel

		<p>invloed krijgen op het gedrag van de cliënt.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Activiteiten <ul style="list-style-type: none"> ○ Biedt de cliënt kansen om te leren in groep. Dit kan ook via multiplayer games. • Communicatie <ul style="list-style-type: none"> ○ De cliënt investeert in zijn/haar vriendengroep, en de verbinding met hen via sociale media. Toon interesse in de cliënt en indien nodig, bespreek online situaties met hem/haar. ○ Zet de cliënt aan het denken over bepaalde plannen die hij/zj maakt. Zet de voor – en nadelen samen op een rij. ○ Praat samen over risico's en veiligheid. Heb aandacht voor de 'waarom' vragen van de cliënt en probeer steeds een duidelijk antwoord te geven. Dit kan zowel individueel als in groep, bij die laatste is het 'leren van elkaar' de belangrijke factor. • Structuur en grenzen <ul style="list-style-type: none"> ○ Gezien de grote invloed van de peer groep, geef de cliënt de ruimte om eerst zelf oplossingen te zoeken. Biedt een luisterend oor en een spiegel aan.
--	--	---

		<ul style="list-style-type: none"> ○ Benader de cliënt gelijkwaardig en zoek samen naar oplossingen als de cliënt ze zelf niet vindt.
De cliënt groeit naar zelfstandigheid en leert zelfreflectie.	<ul style="list-style-type: none"> ● De cliënt kan reflecteren over regels en bepaalde gebeurtenissen. ● De cliënt kan zich beter verplaatsen in de leefwereld van de andere. 	<ul style="list-style-type: none"> ● Afstand en nabijheid <ul style="list-style-type: none"> ○ Geef de cliënt tijd, rust en gelegenheid om uit situaties te leren. ● Activiteiten <ul style="list-style-type: none"> ○ Organiseer activiteiten waarin de cliënt (deel)verantwoordelijkheid of een bepaalde taak kan opnemen. ● Communicatie <ul style="list-style-type: none"> ○ Wanneer (sociale) situaties vastlopen, signaleer dit dan tijdig aan de cliënt. Ga samen met hem/haar na hoe dat komt. En reflecteer samen over hoe dit een volgende keer aan te pakken. ○ Biedt nuancering in de interpretaties die de cliënt maakt. ● Structuur en grenzen <ul style="list-style-type: none"> ○ Overleg met de cliënt en maak afspraken. Indien deze afspraken voldoende veilig en over gereflecteerd zijn, geef de cliënt de kans en ruimte om hiermee om te gaan.

Besluit

Het begeleiden van jongeren met een disharmonische ontwikkeling is een evenwicht zoeken tussen empoweren, gezond experimenteren met digitale media, seksualiteit en groepsprocessen aan de ene kant en de noodzakelijke begeleiding en ondersteuning bieden aan de andere kant. Met dit handelingskader hebben we geprobeerd om een doorvertaling te maken van het kader van emotionele ontwikkeling, specifiek gericht op de omgang met en het voorkomen van online risico's. De focus van dit handelingskader ligt op twee fronten. We werkten een theoretisch luik uit waarmee men meer achtergrondinformatie kan bekomen omtrent de bovenstaande doorvertaling in verschillende fasen. Daarnaast geven we schematisch een groot aantal praktijkvoorbeelden waarmee je snel aan de slag kan in de dagdagelijkse praktijk. Het hanteren van dit kader in de praktijk vraagt naast een basiskennis van emotionele ontwikkeling ook een beleidsmatige aanpak. In het kader van het Pwo OverSeo ontwikkelden we ook een bijhorende consultteam-methodiek. Dit is een procesmatige aanpak waarbij er op teamniveau aan de slag gegaan wordt met dit inhoudelijk kader. In het kader van dit project werden er negen casussen ondersteund en werd dit ondersteuningsproces geëvalueerd. Je kan zowel de procesbegeleiding als het evaluatierapport vinden via deze link <https://research-expertise.ucll.be/nl> . Met het ontwikkelen van dit handelingskader hebben we als onderzoeksgroep en als hogeschool een bijdrage geleverd aan de implementatie en doorontwikkeling van het kader van emotionele ontwikkeling in bruikbare handvaten voor de praktijk. Indien je beroep wil doen op onze expertise of wil participeren in toekomstige onderzoeken kan u ons steeds contacteren via nathalie.drooghmans@ucll.be of pieter.frederix@ucll.be.

Bibliografie

Apestaartjaren (2018). *Apestaartjaren: de digitale leefwereld van kinderen en jongeren*. Geraadpleegd via [apestaartjaren.be](https://www.apestaartjaren.be), <https://www.apestaartjaren.be/onderzoek/apestaartjaren-2018>

Alhaboby Z. A., al-Khateeb H. M., Barnes J. & Short E. (2016). 'The language is disgusting and they refer to my disability': the cyberharassment of disabled people. *Disability & Society*, 31 (8), 1138-1143. Doi: 10.1080/09687599.2016.1235313

Alper, M. (2014). *Digital Youth with Disabilities*. Massachusetts: The MIT Press.

Bonanno, G. A. (2004). Loss, trauma, and human resilience: Have we underestimated the human capacity to thrive after extremely aversive events? *American Psychologist*, 59, 20-28. doi:10.1037/0003-066X.59.1.20

Campbell-Sills, L., Cohan, S.L., & Stein, M.B. (2006), Relationship of resilience to personality, coping, and psychiatric symptoms in young adults, *Behaviour Research and Therapy*, 44 (4), 585- 599.

Calis, M. (15 mei 2014). Als je selfie er maar goed uitziet: Jongeren zijn voorzichtig geworden op internet en hun telefoon. *NRC handelsblad*.

Chiner, E., Gómez-Puerta, M., & Cardona-Moltó, M. C. (2017). Internet and People with Intellectual Disability: An Approach to Caregivers' Concerns, Prevention Strategies and Training Needs. *Journal of New Approaches in Educational Research*, 45 (6), 190-197. Doi: 10.1111/bld.12192

Claes, L., Declercq, K., De Neve, L., Jonckheere, B., Marrecau, J., Morisse, F., Ronsse, E., Vangansbeke, T. (Red.) (2012). *Emotionele ontwikkeling bij mensen met een verstandelijke beperking*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant.

Došen, A. (2014). *Psychische stoornissen, probleemgedrag en verstandelijke beperking: een integratieve benadering bij kinderen en volwassenen*. Assen: Koninklijke van Gorcum B. V.

Kennisnet (2014). *LVB-jeugd en de risico's van sociale media*. Uitgegeven door Kennisnet.

Livingstone, S., Palmer, T., with others (2012). *Identifying vulnerable children online and what strategies can help them*. Report of the seminar arranged by the UKCCIS Evidence Group, March.

Livingstone, S., Davidson, J., Bryce, J., Batool, S., Haughton, C. & Nandi, A. (2017). *Children's online activities, risks and safety: A literature review by the UKCCIS Evidence Group*.

Napier, C. (2014). How use of screen media affects the emotional development of infants. *Primary Health Care*, 24(2), 18. doi:10.7748/phc2014.02.24.2.18.e816

Nikken, P., Berns, J., & van Beekhoven, E. (2018). *Mediawijsheid bij kinderen met een lvb: Een verkenning naar ervaringen in de praktijk*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

Van der Geest, Roctus, & Tas (2014). *De digitale weerbaarheid van jongeren met een LVB: over cyberpesten, stalking en intimidatie* [onderzoeksrapport]. Leiden: Hogeschool Leiden.

van der Waal, J. (2018). *Van beïnvloeding door sociale media naar weerbaarheid: een onderzoek naar het bieden van specifieke cliëntenbegeleiding binnen Stichting Pameijer* [onderzoeksverslag]. Rotterdam: Hogeschool Rotterdam – Sociaal Pedagogische Hulpverlening.

Vandoninck, S. (2016). *Dealing with online risks: how to develop adequate coping strategies and preventive measures with a focus on vulnerable children* [doctoraat]. Leuven: KU Leuven - Faculteit Sociale Wetenschappen.

Van Evra, J. (2004). *LEA's communication series. Television and child development (3rd ed.)*. Mahwah, NJ, US: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

Vandries, T., & Nijs, D. (2016). *Apestaartjaren 6 in het buitengewoon onderwijs*. Diepenbeek: UC Leuven-Limburg.

Vergeer & Nikken (2015). *Media en kinderen met een LVB: een analyse van wat er al is en wat nog nodig is om kinderen met LVB te includeren bij mediawijsheid*. Utrecht.